

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Голова приймальної комісії
Ректор ХНУ імені В. Н. Каразіна
_____ акад. В. С. Бакіров

Програма
додаєткових вступних іспитів зі всесвітньої історії
за другим рівнем вищої освіти «магістр» за спеціальністю
032 «історія та археологія»

Затверджено на засідання Вченої Ради
історичного факультету

Протокол № 1 від 25 січня 2019 р.

Харків 2019

Розділ 1.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

1. Вступ до історії стародавнього Сходу.

Предмет, географічні та хронологічні межі історії Стародавнього Сходу. Вплив географічного середовища на процес державотворення на Стародавньому Сході. Характер та особливості давньосхідного суспільства та держави. Джерела з історії Стародавнього Сходу: твори античних авторів та Біблія, пам'ятки давньосхідного письма, пам'ятки матеріальної культури. Вивчення проблем історії Стародавнього Сходу зарубіжними та вітчизняними істориками. Формацийний та цивілізаційний підходи до розгляду історії Стародавнього Сходу. Основні теорії та концепції немарксистського сходознавства. Спільне та особливе в розвитку цивілізацій Стародавнього Сходу. Основні етапи давньосхідної історії. Взаємовідносини східної та античної цивілізацій. Найважливіші досягнення культури народів Стародавнього Сходу. Внесок Сходу в світову культуру.

2. Стародавня Месопотамія.

Джерела з історії Месопотамії в давнину. Дешифровка месопотамського клинопису. Історія археологічних досліджень на території Межиріччя.

Природні умови та населення Месопотамії в давнину. "Номові" держави Шумеру та Аккаду в ранньодинастичний період. Реформи Урунімгіні в Лагаші.

Об'єднання Шумеру та Аккаду Саргоном Давнім, держава Саргонідів. Месопотамія під владою кутіїв. Соціально-економічний та політичний лад держави III династії Уру.

Піднесення Вавилону та утворення Старовавилонського царства. Економіка та соціально-політичний лад Вавилонії за Хаммурапі. Занепад Старовавилонського царства та завоювання Вавилонії касситами. Південна Месопотамія в XVI – XII ст. до н. е.

Ассирія в XX – XVI ст. до н. е. Держава Мітанні в XVI – XIII ст. до н. е. Розвиток Ассирії в XVI – XI ст. до н. е. Зовнішня політика Ассирії в X – першій половині VIII ст. до н. е. Реформи Тиглатпаласара III. Завоювання ассирійців в VIII – VII ст. до н. е. Загибель Ассирії.

Утворення Нововавилонського царства. Особливості економічного та соціально-політичного ладу Нововавилонського царства. Зовнішня політика Навуходоносора II. Послаблення Вавилону за Набоніда. Завоювання Вавилонії персами.

Культура Стародавньої Месопотамії. Письмо, його виникнення та розвиток. Література. Архітектура та мистецтво. Наукові знання. Релігія.

3. Іран в давнину.

Джерела з історії Ірану та Середньої Азії. Елам в IV – II тис. до н. е. Північно-Західний Іран в II тис. до н. е. Елам в I тис. до н. е. Проблема походження іранських племен. Мідійська держава.

Утворення персидської держави Ахеменідів. Завоювання персів у VI ст. до н. е. Реформи Дарія I. Війни з греками, загибель держави персів. Культура стародавніх персів. Зороастризм.

4. Стародавній Єгипет.

Джерела з історії Стародавнього Єгипту. Історія археологічних досліджень на території Єгипту. Дешифровка давньоєгипетського письма. Періодизація історії Стародавнього Єгипту. Природні умови та населення Північно-Східної Африки в давнину. Номові держави та боротьба за об'єднання Єгипту в IV тис. до н. е.

Єгипет при фараонах I та II династій. Соціально-економічний та політичний лад Єгипту Старого царства. Будівництво пірамід. Перший перехідний період.

Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту Середнього царства. Нашестя гіксосів та другий перехідний період.

Особливості соціально-економічного ладу Єгипту Нового царства. Завоювання фараонів XVIII династії. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV та її наслідки. Єгипет в період правління фараонів XIX та XX династій. Війни з хеттами, "народами моря". Занепад Єгипетської держави.

Єгипет в I тис. до н. е. Економіка та соціально-політичні відносини в Єгипті Пізнього царства.

Культура Стародавнього Єгипту. Виникнення та розвиток письма. Література. Архітектура та образотворче мистецтво. Наукові знання. Давньоєгипетська релігія.

5. Стародавня Індія.

Джерела з історії Стародавньої Індії. Природні умови та населення Індії в давнину. Цивілізація Мохенджо-Даро та Хараппи. Заселення Північної Індії аріями. Виникнення держав у долині Гангу. Система варн, проблема їх походження. Магадха в середині I тис. до н.е., утворення держави Нандів.

Греко-македонське вторгнення в Індію та його історичне значення. Утворення Імперії Маур'їв, її економіка та соціально-політичний лад. Індія в кушано-гуптський період.

Культура Стародавньої Індії. Література. Драматургія та театр. Архітектура й образотворче мистецтво. Наукові знання. Релігійні системи Стародавньої Індії: ведизм, буддизм, індуїзм.

6. Стародавній Китай.

Джерела з історії Стародавнього Китаю. Періодизація давньокитайської історії. Природні умови та давнє населення. Виникнення держави Шан-Інь, господарське життя інців. Зовнішня політика правителів держави Шан-Інь. Занепад держави Шан-Інь.

Китай у період Західного та Східного Чжоу. Боротьба між державами Китаю в період Чжаньго.

Реформи Шан Яна в царстві Цінь. Ідеологічна боротьба в Китаї у VI-III ст. до н.е., поява філософських вчень та шкіл.

Заснування імперії Хань. Внутрішня політика перших імператорів. Формування основ конфуціанської імперії. Правління У-ді та його реформи. Зовнішня політика Ханьської імперії у II-I ст. до н.е. Назрівання соціально-політичної кризи імперії. Реформи Ван Мана та народні повстання в I ст. н.е.

Період Молодшої Хань. Зовнішня політика в I-III ст. н.е., відносини з кушанами та Парфянським царством. Політичні та соціальні рухи, повстання "жовтих пов'язок". Міжусобиці та кінець єдності імперії.

Культура Стародавнього Китаю. Розвиток письма, система освіти. Література, архітектура й мистецтво, досягнення старокитайської науки. Релігії Стародавнього Китаю: конфуціанство та даосизм.

7. Мала Азія та Закавказзя в давнину.

Джерела з історії хеттів. Дешифровка хеттського письма. Історія археологічних досліджень на території Малої Азії та Північної Сирії.

Природні умови та населення Малої Азії в давнину. Утворення хеттського царства. Політична історія хеттів. Особливості економіки та соціально-політичного ладу Хеттської держави. Загибель держави хеттів. Культура хеттів.

Джерела з історії Урарту. Утворення держави в урартів. Зовнішня політика Урарту в IX – VIII ст. до н.е. Економіка та соціально-політичний лад Урарту. Занепад та загибель Урарту. Культура урартів.

8. Східне Середземномор'я та Аравія.

Джерела з історії народів Східного Середземномор'я та Аравії. Характерні риси природних умов Палестини, Сирії, Фінікії та Аравії. Етнодемографічні процеси в регіоні. Відносини держав і народів Східного Середземномор'я та Аравії з могутніми державами Месопотамії, Малої Азії та Єгиптом. Релігія й міфологія Фінікії, Палестини, Сирії, Аравії. Старий Завіт як староєврейська літературно-історична пам'ятка.

9. Середня Азія в давнину

Землеробські та скотарські племена Середньої Азії в V – III тис. до н.е. Ранні міські центри Середньої Азії. Середня Азія на межі II – I тис. до н.е. Розвиток народів Середньої Азії в першій половині I тис. до н.е. Боротьба народів Середньої Азії з персами. Культура народів Середньої Азії в давнину.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ

10. Вступ до античної історії. Історичні джерела.

Предмет античної історії. Античність і сучасність. Географічні та хронологічні рамки курсу. Основні закономірності та особливості розвитку античного суспільства.

Історичні джерела. Археологічні пам'ятки як історичне джерело вивчення стародавньої історії Греції і Риму. Епіграфічні та нумізматичні джерела. Значення антропологічних залишків для вивчення історії античного світу. Папірологічні джерела та їх значення. Літературні джерела. Основні напрямки грецької історіографії та її визначні представники: логографи, Геродот, Фулідід, Ксенофонт, Арістотель, Діодор Сіцилійський, Плутарх. Пам'ятки художньої літератури, листи, мемуари як історичне джерело. Твори Полібія, Цицерона, Юлія Цезаря, Саллюстія як джерела з історії Римської республіки. Римська історіографія періоду Імперії: Веллей Патеркул, Тацит, Светоній, Аппіан, Діон Кассій, Амміан Марцеллін. Значення комплексного використання різних категорій історичних джерел при вивченні античної історії.

11. Природні умови стародавньої Греції. Періодизація давньогрецької історії.

Греція в географічній системі Середземномор'я. Егейський басейн. Географічні умови материкової Греції. Характер поверхні. Берегова лінія та умови для мореплавства. Клімат, природні багатства, ґрунти. Умови господарської діяльності.

Періодизація стародавньої грецької історії.

12. Егейський світ у III-II тис. до н.е.

Історичні джерела. Проблема догрецького населення. Хронологія найдавнішої історії Егейського басейну. Критська культура в III-II тис до н.е. Господарство. Проблеми соціально-політичного ладу. Зв'язок Криту з іншими стародавніми культурами. Культура і ідеологія. Проблема писемності. Мікенська, або ахейська культура. Економіка. Політичний лад. Культура і мистецтво. Дешифрування лінійного письма Б. Дорійське переселення та його наслідки.

13. Греція в XI - IX ст. до н.е.

Історичні джерела. Питання про походження давньогрецького епосу. Гомерівське питання. "Іліада" та "Одіссея" як історичне джерело. Питання про мікенську спадщину в поемах. Економіка Греції за даними поем. Грецький рід і розклад родового ладу у греків за даними "Іліади" і "Одіссеї". Загальна характеристика грецького суспільства XI-IX ст. до н.е. Виникнення рабства, стан рабів у суспільстві. Політичний лад греків в XI-IX ст. до н.е. Роль народних зборів. Басілеї.

14. Економічні і соціальні умови Греції у VIII – VI ст. до н.е.

Джерела з історії Греції VIII – VI ст. до н.е. Дані поеми Гесіода "Труди і дні". Стан сільського господарства і становище землеробів. Нагромадження багатства і поява приватної власності. Розвиток ремесла і торгівлі. Технічний прогрес. Розшарування суспільства. Соціальна боротьба. Аристократія і демос. Характеристика давньогрецького полісу. Грецька колонізація VIII-VI ст. до н.е. Причини колонізації. Її головні напрямки і характер. Колонізація півдня України. Тубільне населення цього регіону, його суспільний лад. Взаємовідносини греків з таврами і скіфами. Грецькі колонії на північному березі Понту. Вплив колонізації на розвиток продуктивних сил.

Рання грецька тиранія та її особливості.

15. Стародавня Спарта.

Джерела з історії Спарти. Виникнення Спартанської держави та її найдавніша історія. Особливості розвитку Спарти у VII - VI ст. до н.е. і їх причини. Господарство. Суспільний лад. Становище ілотів і періеків. Статус спартіатів. Державний лад Спарти. Роль архагетів у суспільстві. Криптії. Побут і виховання спартанців. Зовнішня політика Спартанської держави. Утворення Пелопоннеського союзу.

16. Виникнення рабовласницької демократії в Афінах.

Джерела з історії Афін VIII - VI ст. до н.е. Розклад родового ладу в Аттиці. Посилення панування родової знаті. Кабальне рабство і погіршення становища селянства. Боротьба за владу. Заколот Кілона. Закони Драконта. Реформи Солона та їх наслідки. Політична боротьба після Солонових реформ. Розвиток ремесла в Афінах. Зростання значення торговельно-ремісничих верств населення. Тиранія Пісистрата та його синів. Законодавство Клісфена. Формування рабовласницької демократії.

17. Греко-персидські війни і Афінський морський союз.

Джерела з історії греко-персидських війн. Причини греко-персидських війн. Повстання малоазійських греків і початок боротьби персів і греків. Перший похід персів. Марафонська битва. Політична боротьба в Афінах, діяльність Фемістокла по створенню флоту. Похід Ксеркса. Саламінська битва. Утворення Делоського морського союзу. Політика Афін щодо союзників. Зовнішня політика Афінської держави в 70-60-х роках V ст. до н.е. Заклучний період війни. Її результати та наслідки.

18. Розквіт Афінської демократії.

Історичні джерела. Розвиток демократії в Афінах після греко-персидських війн. Політичні угруповання в Афінах і їх соціальна база. Політика Кімона. Реформи Ефіальта і Перікла. Державний лад Афін. Внутрішня політика Перікла. Економічний розквіт. Будівництво. Перетворення Афін на великий культурний центр Еллади. Зовнішня політика. Понтійська експедиція Перікла.

19. Соціально-економічний лад Греції у V – IV ст. до н.е.

Розвиток рабовласницького господарства. Застосування праці рабів у сільському господарстві, ремісництві, при добуванні корисних копалин. Раби в домашньому господарстві, державні раби. Юридичне становище рабів. Метеки, їх роль у господарстві й правове становище. Становище вільних виробників у сільському господарстві й ремісництві. Суспільний лад грецьких полісів. Класи та стани. Громадяни і негромадяни. Розвиток товарного виробництва.

20. Пелопоннеська війна.

Джерела з історії Пелопоннеської війни. Соціально-економічні та політичні причини війни. Стратегічний план Перікла. Архідамова війна. Нікіев мир. Загострення соціальної боротьби. Ідеологічна криза. Стан господарства Афін під час війни. Афінська експансіоністська політика. Сіцилійська експедиція. Декелейська війна. Крах зовнішньої політики Афін. Виступ олігархів у 411 р. до н.е. Заклучні події війни. Її результати та наслідки. Політичні події 404-403 рр. до н.е. Відновлення демократії в Афінах.

21. Греція в першій половині IV ст. до н.е. Криза полісної системи.

Історичні джерела. Економічні і соціальні наслідки Пелопоннеської війни. Стан сільського господарства і ремісництва в Греції. Зростання виробництва в колоніях. Розвиток обміну. Загострення соціальних і політичних протиріч. Розорення дрібних і середніх власників. Масове зубожіння громадян грецьких полісів, еміграція греків за кордон. Широке розповсюдження найманства. Пошуки виходу з кризи, ідея походу в Азію. Гегемонія Спарти та її наслідки. Демократичний переворот у Фівах. Діяльність Пелопіда і Епамінонда. Піднесення Фів, їх зовнішня політика. Спроба фіванців стати гегемоном Греції. Другий Афінський союз. Політична роздрібленість Греції.

22. Грецька культура класичного періоду.

Історичні умови розвитку грецької культури в V – IV ст. до н.е. Грецька релігія класичного періоду. Пантеон і культи. Розвиток науки і філософії. Матеріалістична філософія Демокрита. Ідеалізм Платона. Філософія Аристотеля. Соціальні і політичні вчення. Розвиток наукових знань. Ораторське мистецтво. Грецький театр та його суспільне значення. Твори Есхіла, Софокла і Еврипіда. Комедії Аристофана. Архітектура і образотворче мистецтво.

23. Встановлення в Греції македонської гегемонії.

Історичні джерела. Територія, природні умови, населення Македонії. Її соціально-економічний і політичний лад в V - першій половині IV ст. до н.е. Реформи Філіппа II. Боротьба за гегемонію в Греції. Союзницька війна і розпад П Афінського морського союзу. Священна війна. Македонська і антимакедонська партії в Афінах. Боротьба Македонії за приєднання фракійських земель. Друга Священна війна. Битва під Херонесею та її наслідки. Панеллінський конгрес у Коринфі. Підготовка до походу в Азію.

24. Завоювання Александра Македонського і утворення Македонської держави.

Історичні джерела про Александра Македонського. Держава Ахеменідів напередодні походів Александра. Причини і приводи східного походу, його історія. Опозиція проти Александра. Похід в Індію. Політика Александра по створенню держави, її економічний і політичний лад. Загадкова смерть Александра. Історичне значення походів Александра Македонського. Боротьба діадохів і утворення елліністичних держав.

25. Елліністичні держави Селевкідів і Птоlemeїв.

Історичні джерела. Проблема еллінізму. Держава Селевкідів. Економіка. Переміщення торговельних шляхів. Нові торговельні міста. Грецькі поліси і хора, їх взаємовідносини. Основні риси структури суспільства. Політичний лад. Адміністративний устрій. Зовнішня політика Селевкідів. Елліністичний Єгипет. Соціально-економічний і політичний лад царства Птоlemeїв. Роль бюрократичного апарата. Царські монополії. Становище селянства. Землеволодіння в Птоlemeївському Єгипті. Зовнішня політика Птоlemeїв. Боротьба за Келесірію.

26. Греція і Македонія в епоху еллінізму.

Історичні джерела. Поглиблення кризи в економіці і загострення соціальних протиріч у грецьких полісах. Боротьба за Грецію між елліністичними династіями. Ахейський і Етолійський союзи. Занепад Спарти. Загострення соціальних відносин у спартанському суспільстві. Реформи Агіса. Причини його невдачі. Перетворення Клеомена та їх наслідки. Ахейський союз і Македонія. Тиранія Набіса. Занепад Македонії і підкорення грецьких полісів Риму.

27. Південь України в елліністичну епоху.

Історичні джерела з елліністичної історії Північного Причорномор'я. Взаємовідносини греків і скіфів Північного Причорномор'я в III - II ст. до н.е. Скіфська держава в Криму. Боспорське царство. Ольвія. Херсонес. Взаємовідносини з Понтійською державою. Повстання на Боспорі під проводом Савмака. Походи Діафанта. Культура Північного Причорномор'я.

28. Елліністична культура.

Головні риси елліністичної культури. Взаємовплив культур Греції і Сходу. Релігійний синкретизм. Відокремлення науки від філософії. Основні напрями елліністичної філософії. Зростання позитивних знань. Розвиток техніки. Література і образотворче мистецтво елліністичної епохи. Мусейон. Александрійська бібліотека. Інші центри елліністичної культури.

29. Виникнення римської civitas.

Природні умови Апеннінського півострова. Характер поверхні. Клімат. Грунти. Природні багатства. Основні господарські райони Італії.

Періодизація римської історії.

Найдавніше населення Італії. Етруски. Проблема походження. Соціально-економічний лад етрусського суспільства. Етрусська культура та її вплив на італійські племена. Грецькі колонії на півдні Італії і на Сіцилії.

Антична традиція про заснування Риму. Археологічні дані про виникнення міста Рим. Найдавніша історія Риму. Римська община. Триби, курії, патріархальний рід. Патриції і плебеї, патрони і клієнти. Рабовласництво та його джерела. Політичний лад. Реформи Сервія Туллія і їх наслідки.

30. Рим та Італія наприкінці VI – у III ст. до н.е.

Історичні джерела. Падіння "царської" влади та встановлення Римської республіки. Економічне життя в Римі та Італії. Причини, основні етапи та наслідки боротьби між патриціями та плебеями. Зміни в соціальній структурі римського суспільства. Формування нобілітету, вершництва, плебсу.

Державний лад Римської республіки. Коміції, сенат, ординарні та екстраординарні магістратури. Римське військо та його організація.

Зовнішня політика Риму. Війни з етрусками. Боротьба з галлами /кельтами/. Захоплення галлами Риму. Завоювання Римом середньої та південної Італії. Війни з самнітами. Військовий конфлікт з Тарентом. Війна Риму з Пірром. Утворення римсько-італійської конфедерації.

31. Боротьба Риму з Карфагеном за панування в Західному

Середземномор'ї.

Історичні джерела. Виникнення та розвиток Карфагену. Його територія, господарство та суспільно-політичний лад. Карфагенська експансія в Африці та в Західному Середземномор'ї.

Перша Пунічна війна. Приводи та причини. Боротьба за Сицилію. Римська експедиція до Африки та її наслідки, битви на морі. Успішні дії римського флоту. Поразка Карфагену. Повстання карфагенських найманців, рабів. Виступ африканських племен проти Карфагену. Важкі економічні наслідки війни для Карфагену. Захоплення Римом Сардинії. Утворення перших римських провінцій.

Експансія Карфагену в Іспанії, причини цих кроків правлячої верхівки Карфагену. Клан Баркідів в Карфагені. Новий конфлікт Карфагену з Римом, його приводи та причини. Початок другої Пунічної війни. Похід Ганнібала до Італії. Загострення соціально-політичної боротьби в римському суспільстві. Перехід частини галлів на бік Ганнібала. Диктатура Фабія Максима. Невдоволення римського плебсу. Битва під Каннами. Воєнні дії на півдні Італії, на Сицилії та Піренейському півострові. Висадка римської армії в Африці. Битва під Замою. Результати та наслідки Другої Пунічної війни.

32. Соціально-економічні відносини в римському суспільстві в II - I ст. до н.е.

Вплив римських завоювань на процеси соціально-економічного розвитку в Італії. Пограбування завойованих країн, приплив матеріальних цінностей та рабів. Перетворення ранньорабовласницьких відносин на класичне рабство. Заснування нових міст в Італії, розквіт життя у містах.

Вплив класичного рабства на розвиток економіки. Стан сільського господарства. Розвиток інтенсивних його галузей. Стан у землеробстві. Поява і розповсюдження рабовласницьких вілл. Руйнування селянських господарств. Процес концентрації земельної власності. Ремесла. Використання рабської праці. Стан з сировиною. Розвиток металургії, металообробки, керамічного виробництва, ткацтва, виробництво зброї. Торгівля. Розвиток товарно-грошових відносин. Предмети торгівлі. Шляхи сполучення та торгові шляхи. Стан заморської торгівлі, італійські міста - центри торгівлі. Грошові відносини. Римська монета.

Структура римського суспільства. Нобілітет, вершники, плебс; стан рабів, джерела рабства. Взаємовідносини між римськими громадянами, італіками та провінціалами. Загострення соціальних протиріч.

33. Повстання рабів і загострення соціальної боротьби в римському суспільстві в другій половині II ст. до н.е.

Загострення класової та соціальної боротьби в римському суспільстві в другій половині II ст. до н.е. Перші повстання рабів в Італії. Перше Сицилійське повстання рабів. Причини та приводи. Ватажки та організація повстання. Хід повстання. Утворення держави рабів. Придушення повстання рабів. Повстання Арістоніка в Пергамі. Причини та приводи. Утворення держави "геліополітів". Придушення повстання і захоплення Арістоніка. Загострення соціальних протиріч в римському суспільстві. Боротьба за аграрні реформи у зв'язку з обезземеленням селянства. Реформи Тиберія Гракха. Причини поразки реформатора. Політична боротьба після загибелі

Тиберія Гракха. Соціально-політичні реформи Гая Гракха. Боротьба за демократизацію римського державного ладу. Аграрні перетворення. Сенатська реакція після загибелі Гая Гракха.

34. Римська республіка на межі II - I ст. до н.е.

Агресивна зовнішня політика Риму в Африці. Югуртинська війна та її наслідки. Військова реформа Гая Марія. Війни Риму з кимврами і тевтонами. Друге Сіцилійське повстання рабів. Демократичний рух у Римі під проводом Апулея Сатурніна. Діяльність Лівія Друза Молодшого. Союзницька війна, її причини та приводи. Хід Союзницької війни та її наслідки. Розповсюдження прав римського громадянства на італіків. Перша війна Риму з Митридатом VI. Антиримський рух у Малій Азії та Греції. Боротьба між Марієм та Суллою. Военні дії римського війська проти армії Митридата в Греції. Маріанський переворот у Римі. Повернення армії Сулли до Італії. Громадянська війна, установа диктатури Сулли. Характер диктатури та її значення в Римській історії.

35. Політична криза Римської республіки в першій половині I ст. до н. е.

Загострення соціальної боротьби після смерті Сулли. Сепаратистські рухи в провінціях. Серторіанська війна в Іспанії та її наслідки. Повстання рабів в Італії під проводом Спартака. Причини, змова гладіаторів у Капуї, утеча на Везувій, створення війська рабів, хід воєнних дій на півдні Італії, походи рабів на північ, а потім на південь Апенінського півострова. Питання про програму та розбіжності серед ватажків повстання. Поразка повстанців, жорстока розправа над ними римських воєначальників.

Римська політика на Сході. Третя війна Риму з Митридатом VI. Приєднання до Риму Понтійського царства. Дії Гнея Помпея на Сході. Утворення нових римських провінцій. Повернення Помпея до Риму. Реставрація досулланської конституції.

Політична боротьба в Римі 60-х років. Змова Катиліни. Дії консула Цицерона по викриттю змови. Утеча Катиліни до Етрурії. Битва при Пісторії. Загибель Катиліни.

36. Падіння Римської республіки.

Перший тріумвірат. Аграрні реформи Цезаря. Рух Клодія. Завоювання Цезарем Галлії. Римська політика на Сході. Похід Красса до Парфії. Розпад першого тріумвірату. Громадянська війна між Цезарем і Помпеєм. Диктатура Цезаря.

Громадянська війна після загибелі Цезаря. Мутінська війна. Другий тріумвірат і проскрипції. Битва під Філіппами. Наділення землею рабів. Перузінська війна. Боротьба з Секстом Помпеєм. Політика Марка Антонія на Сході. Останній етап боротьби між Октавіаном і Антонієм. Битва біля Акція. Приєднання Римом Єгипту. Смерть Антонія та Клеопатри. Економічні і соціальні наслідки громадянської війни.

37. Принципат Августа.

Встановлення імператорської влади. Принципат як політична система. Характер принципату Августа. Римські державні установи при Августі. Соціальна політика. Ставлення до сенаторського стану і вершництва. Раби і відпущеники. Нові основи провінціального управління. Податкова система. Ставлення до армії. Преторіанська гвардія. Зовнішня політика Августа. Система васальних держав. Повстання в Паннонії і Германії. Політика на Сході. Договори з парфянами. Римська культура епохи Августа. Творчість Вергілія, Горація і Овідія. Діяльність Мецената.

38. Римська імперія в I ст. н.е.

Спадкості імператора Августа. Тиберій, його внутрішня і зовнішня політика. Боротьба з сенатською опозицією. Податкова політика. Придушення повстань у провінціях. Роль фаворитів. Посилення імператорської влади. Принципат Калігули. Бюрократизація державного апарату під час правління Клавдія. Імператорські канцелярії. Зміни в політиці у відношенні до провінцій. Зовнішня політика імператора Клавдія. Правління Нерона. Поступове зростання опозиційних настроїв у Римі. Внутрішня і зовнішня політика Нерона. Повстання в провінціях Британії, Галлії, Іспанії та в Іудеї. Римська експансія на Сході. Боротьба з Парфією. Політична криза в Римській державі після загибелі Нерона. Громадянська війна 68-69 років. Перемога Веспасіана Флавія. Придушення повстання в Іудеї. Економічна політика імператора Веспасіана. Нове ставлення до провінцій. Правління Тіта й Доміціана. Посилення абсолютистських тенденцій під час правління

Доміціана. Невдача під час походу у Подунав'я проти даків. Фінансові труднощі. Загибель Доміціана.

39. Становище у Римській імперії в II ст. н.е.

Правління династії Антонинів. Імператор Траян, його внутрішня і зовнішня політика. Завоювання Дакії. Парфянський похід. Внутрішня політика Траяна за даними його листування з Плінієм Молодшим. Римська імперія час правління Адріана. Подальша централізація та бюрократизація управління державою. Підготовка чиновників, державна пошта. Спорудження системи захисту державних кордонів. Нове повстання в Іудеї. Припинення нових завоювань. Правління Антоніна Пія. Погіршення внутрішнього становища імперії за часів Марка Аврелія. Постійний тиск варварських племен на прикордонні області Римської імперії. Повстання в провінціях. Похід проти парфян. Маркоманські війни. Правління імператора Коммода та його загибель.

40. Походження християнства і його рання історія.

Проблема виникнення християнства. Християнське вчення. Канонічні та апокрифічні євангелія. Найдавніші християнські общини, їх соціальний склад. Райони розповсюдження християнства у II сторіччі. Проповідники, діакони, єпископи. Боротьба всередині християнської церкви. Поступова зміна соціального складу християнських общин, виникнення ересей. Взаємовідносини християнської церкви з Римською державою. Переслідування і гоніння на християн. Поступовий перехід єпископату на бік римської влади. Історична роль початкового християнства.

41. Криза в Римській імперії в III ст. н.е.

Громадянська війна 193-197 рр. Династія Северів. Правління Септимія Севера. Внутрішня і зовнішня політика. Постійна увага до армії. Переслідування senatorів. Поповнення державної казни. Похід до Британії. Спадкоємці Септимія Севера. Правління Каракалли. Едикт про римське громадянство. Політика Геліогабала і Александра Севера. Сенаторські та солдатські імператори. Зростання сепаратистських тенденцій, послаблення центральної влади. Занепад господарства. Фінансова криза. Скорочення торговельних зв'язків. Зубожіння широких верств населення. Запустіння міст. Постійні вторгнення варварських племен і поселення їх на прикордонних територіях імперії. Повстання в провінціях.

Спроби реставрації Римської імперії. Імператор Авреліан і його спадкоємці.

42. Римська імперія за часів домінації.

Прихід до влади імператора Діоклетіана. Нова організація управління державою. Домінат як політична система. Реформи Діоклетіана. Тетрархія. Спроба впорядкування фінансів. Едикт про ціни. Податкова реформа. Новий адміністративний поділ імперії. Зміни в римській армії. Релігійна політика. Гоніння на християн.

Боротьба за владу між спадкоємцями Діоклетіана. Імператор Костянтин та його політика. Міланський едикт. Закріпачення станів. Зміни в адміністративному поділі. Релігійна політика. Перетворення християнства в пануючу релігію в Римській імперії. Розповсюдження ересей. Нікейський собор. Боротьба з аріанством. Заснування Константинополя. Боротьба між спадкоємцями Костянтина. Спроба реставрації язичества імператором Юліаном. Остаточна перемога християнства. Нова боротьба всередині християнської церкви.

43. Падіння Західної Римської імперії.

Подальша варваризація населення Римської імперії. Велике переселення народів і роль в ньому готів і гуннів. Переселення вестготів на Балканський півострів. Битва під Адріанополем та її наслідки. Правління імператора Феодосія. Розділення Римської імперії на Західну і Східну при спадкоємцях Феодосія. Наступ на Західну Римську імперію германських та інших племен. Взяття Риму Аларіхом на початку V ст. Навала гуннів Аттілі. Пограбування Риму вандалами. Утворення на території Західної Римської імперії "варварських" держав. Остаточне ослаблення центральної влади. Падіння Західної Римської імперії. Передача атрибутів імператорської влади до Константинополя. Проблема падіння Західної Римської імперії в сучасній історіографії.

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

44. РАННЄ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (V - X ст.) ВСТУП.

Предмет курсу “Історія середніх віків”. Історія походження терміну “середні віки”. Хронологічні межі історії середніх віків. Значення середніх віків для історії людства. Сутність феодалізму. Соціально-економічна основа феодалізму. Характерні риси раннього, розвинутого та пізнього середньовіччя. Періодизація середніх віків. Підручники, навчальні посібники та основна література до курсу.

45. Криза рабовластництва та перехід від античності до середніх віків.

Економічний кризис Римської імперії. Розвиток колонату, інституту пекулія, розповсюдження емфітевзису. Зміни в становищі міського населення, прикріплення до колегій. Виникнення військової диктатури. Зростання політичної самостійності великих землевласників. Еволюція християнської церкви. Загострення соціальної боротьби. Характер цієї боротьби та її значення для долі імперії.

46. Давньогерманські племена до II ст. н.е.

Розвиток господарства та суспільний лад германців за даними Цезаря, тацита, археологічних та лінгвістичних джерел. Зміни у землекористуванні та еволюція общини. Розклад первіснообщинного ладу. Зародження майнової та суспільної нерівності. Побут та релігійні вірування стародавніх германців.

47. Завоювання германцями території західної Римської імперії та утворення варварських держав

Переміщення германців у II - III ст. н.е. Зміни у германському суспільстві протягом II - V ст. Причини та початок германських вторгнень на територію імперії наприкінці IV - V ст. Найкрупніші союзи германських племен. Навала гуннів. Загальні типи ранньофеодальних варварських держав, виниклих в епоху Великого переселення народів. Хронологічні окреслення цієї епохи. Значення варварських завоювань у соціальному перевороті, якій призвів до зміни рабовласницького ладу феодальним.

48. Розвиток феодалізму у Франкській державі

Походження франків. Завоювання франками Галлії. Утворення Франкського королівства Меровінгів у V ст. Господарство та суспільний лад франків у VI - VII ст. Причини послаблення центральної влади за часів наступників Хлодвіга. Перехід влади до майордомів. Перемога над арабами. Бенефеціальна реформа Карла Мартелла та її соціальні наслідки. Перехід королівського титулу до Піпіна Короткого. Війни франків проти лангобардів та виникнення Папської держави. Зростання Франкської держави при Карлі Великому. Утворення Франкської імперії. Розвиток феодальних відносин в епоху Капролінгів. Прекарії. Коммendaції. Імунитет. Характеристика феодального помешкання Каролінгської епохи. Причини розпаду імперії Каролінгів. Верденський договір.

49. Феодальна Західна Європа в IX - XI ст.

Загальні риси феодального ладу Західної Європи к другій половині XI ст. Політична карта Західної Європи в IX - X ст. Набіги арабів, угрів і норманів. Утворення верств закріпачених селян та їх становище. Характеристика верств феодалів і сеньйоріально-вассальних відношень. Побут і громадська свідомість селян і феодалів.

Політична роздрібленість Франції в IX - XI ст. і політика перших Капетингів. Суспільний лад ангорсаксонських королівств у період раннього середньовіччя. Датські завоювання та їх значення в історії Англії. Особливості розвитку феодалізму в Гепманії. Утворення єдиної німецької ранньофеодальної держави. Політика короля Оттона I та утворення Германської імперії. Ключійський рух. Боротьба римських пап і Германських імператорів за інвеституру. Вормський конкордат.

50. Візантія в IV - XI ст.

Утворення Візантійської імперії. Особливості аграрного устрою, ремесел и торгівлі в IV - VI ст. Державний устрій Візантії. Церков и ересі у Візантії. Політика імператора Юстиніана I. Вторгнення слов'ян у Візантію та його наслідки. Причини, соціальна суть і підсумки іконоборчого

руху. Фемний лад. Процес розвитку мілкового вільного селянства. Масовий народний рух. Повстання Фоми Слов'янина. Завершення процесу феодалізації. Послаблення центральної влади наприканці XI ст.

51. Середньовічні міста.

Основні теорії походження міст у середні віки. Причини виникнення середньовічних міст як центрів ремесла і торгівлі. Боротьба міст з сеньорами, її соціальні основи і наслідки. Побут і громадська свідомість городян середніх віків. Характер і організація господарства міст у вередні вікі. Цехової лад. Становище цехових підмайстрів і учнів. Основні етапи соціальної боротьби в середньовічному місті. Євроюція цехового устрою в XIV - XV ст. Торгівля і кредит у Західній Європі в XI - XV ст.

52. Хрестові походи

Передумови та причини хрестових походів. Перший хрестовий похід. Держави хрестоносців на Сході. Хрестові походи XII ст. Четвертий хрестовий похід. "Дитячі" хрестові походи. Підсумки та значення хрестових походів. Рицарство, його побут та менталітет у добу розвинутого середньовіччя.

53. Франція в XI - XV ст.

Посилення королівської влади та подолання роздрібленості Франції в XII ст. Боротьба французьких королів з Англією в XII - напочатку XIII ст. Альбігойські війни. Організація централізованого королівського керування у Франції в XII - XIII ст. Реформи Людовика Святого. Становище селянства та селянський рух у Франції в XII - XIII ст. Зовнішня і внутрішня політика Філіппа Красивого. Генеральні штати. Причини та початок Столітньої війни. Повстання у Парижі в 1356 - 1358 рр. Жакерія. Соціальна боротьба во Франції в кінці XIV - напочатку XV ст. Бургиньони та арманьяки. Міські повстання та їх наслідки. Жанна д'Арк та закінчення Столітньої війни. Політичний і економічний розвиток Франції в другій пол. XV ст. Правління Людовика XI. Початок формування централізованої абсолютної монархії.

54. Англія в XI - XV ст.

Норманське завоювання Англії та його наслідки. Посилення королівської влади наприканці XI - першій пол. XII ст. Реформи Генріха Плантагенета. Велика Хартія вольностей і всановлення баронської олігархії в Англії. Виникнення парламенту. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XII - XIII ст. Рух за реформу церкви в другій пол. XIV ст. Повстання Уота Тайлера. Повстання Джека Кеда. Причини, наслідки та підсумки війни Алої та Білої Рози. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV - XV ст. та формування абсолютної монархії.

55. Країни Піренейського напівострова в XI - XV ст.

Реконкіста в державах Піренейського напівострова та її наслідки. Економічний та політичний розвиток Арагону, Кастилії та Португалії в XII - XIV ст. Посилення королівської владі та об'єднання Іспанії в XV ст.

56. Німеччина в XI - XV ст.

Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Германії. Італійська політика германських імператорів у XII - XIII ст. Німкцькі захвати в слов'янських землях в XI - XIII ст. Спілки німецьких міст XIII - XIV ст. Посилення роздрібленості Геріанії в XIII - XIV ст. и розпад імперії.

57. Італія в XI - XV ст.

Особливості розвитку Південної Італії, Сицилії та Папської області. Міста Північної Італії в XII - XV ст. Посилення тиранії та її соціальні передумови. Соціальна боротьба во Флоренції. Повстання чомпи. Особливості становища селянства в різних районах Італії та повстання Дольчино.

58. Візантія в XI - XV ст.

Особливості економічного та політичного розвитку Візантії наприкінці XI - XII ст. Правління династії Комнінов. Розвіток інститутів прониї, арифмоса, екскуссії, солемнія, харистикія. Соціальна боротьба та еретичний рух XI - XII ст. Пізньовізантійський феодалізм XIII - XV ст. та причини занепаду Візантійської імперії. Боротьба с турками-османами. Падіння Константинополя та його наслідкі.

59. Церква в Західній Європі V - XV ст.

Роль християнської церкви в розвитку духовної культури країн Західної Європи в середні віки. Економічна база церкви й папства. Суспільно-політична роль церкви й папства. Соціальна суть ересей середніх віків. Основні типи еретичних рухів і головні ідеї середньовікових ересей. Боротьба церкви з еретичним рухом.

60. Культура середніх віків V - XV ст.

Західноєвропейська культура раннього періоду середніх віків. Каролінгське Відродження. Західноєвропейська наука XI - XV ст. Рицарська культура (епос, лірика, роман). Західноєвропейська міська література. Мистецтво та основні архітектурні стилі Західної Європи X - XV ст. Література та мистецтво раннього італійського Відродження.

61. Загальна характеристика третього періоду середніх віків наприкінці XV-пер.пол.XVII ст.

Географічні та хронологічні рамки курсу. Третій період в загальній періодизації історії середніх віків. Визначення «раннього нового часу». Розвиток техніки, прогрес у розвитку промисловості. Великі географічні відкриття.

62. Розвиток капіталістичних відношень в Західній Європі наприкінці XV- пер.пол. XVII ст.

Історичні та географічні передумови розвитку капіталістичних відношень. Розвиток продуктивних сил промисловості та сільського господарства. Товарне господарство. Процес первинного накопичення капіталу.

63. Зміни в соціальній структурі Західної Європі наприкінці XV- пер. пол. XVII ст.

Передумови змін в соціальній структурі суспільства. Станова мобільність. «Нове дворянство», буржуазія, пролетаріат. Становище жінок та дітей в ранній новий час.

64. Особливості формування європейських абсолютних монархій.

Проблема абсолютизму в сучасній історіографії. Теоретичні підґрунтя абсолютної монархії. Теорія «суверенітету» Жана Бодена. Формування абсолютної монархії в європейських країнах. Абсолютна монархія – не абсолютна влада монарха. Перешкоди на шляху формування абсолютизму. Вклад абсолютної монархії в розвиток капіталістичних відношень.

65. Криза католицької церкви. Реформація.

Кризові явища в інституті папства в XIV-XVст. Причини, характерні риси та наслідки Реформації. Відродження і гуманізм - як передумови Реформації. Основні тези протестантизму. Напрямки Реформації.

66. Контрреформація в Західній Європі.

Політичні заходи католицької церкви з метою підвищення авторитету. Тридентський собор. Ігнатій Лойола та діяльність ордену єзуїтів. Створення Римської інквізиції. Індекс забороненої літератури.

67. Культура та наука Західної Європі наприкінці XV- пер. пол. XVII ст.

Наука в кін. XV - сер.XVII.Відродження і гуманізм у країнах Західної Європи. Внесок Реформації в розвиток культури.

68. Італія наприкінці XV- пер. пол. XVII ст.

Ранній капіталізм в Італії. Політичний устрій італійських держав та їх зовнішня політика у другій половині XVI- на початку XVII ст. Характерні ознаки регіонального абсолютизму. Причини економічного занепаду Італії в кін.XVI- поч. XVII ст. Особливості Відродження в Італії.

69. Іспанія наприкінці XV- XVII ст.

Вплив Реконкісти на соціально-економічний розвиток Іспанії. Початок економічного занепаду Іспанії в XVI-початку XVII ст. Повстання «комунерос» та його наслідки. Особливості іспанського абсолютизму. Зовнішня політика Іспанії в кінці XV-XVI ст. Особливості гуманізму та Відродження в Іспанії.

70. Германія напередодні Реформації.

Особливості соціально-економічного розвитку Німеччини в кін. XV-XVI ст. Соціально структура німецького суспільства. Політичний устрій. Представники німецького Відродження.

71. Реформація в Германії.

Вчення Мартіна Лютера про виправдання вірою. Полеміка Лютера з прибічниками папського Риму в 1517-1519 рр. Полемічна література 1519-1521 рр. Програма Реформації. Вормський рейхстаг. Реформаційний рух 1521-1524 рр.

72. Селянська війна в Германії та її наслідки.

Результати Реформації. Три етапи селянської війни. Програми повсталих. Причини поразок. Томас Мюнцер та інші народні реформатори та їх роль в Реформації та Селянській війні. Реформація 1526-1555 рр. Результати Реформації.

73. Причини та особливості реформації в Швейцарії.

Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Швейцарії на початку XVI ст. Реформація Ульріха Цвінглі. Вчення Жана Кальвіна. Женева як осередок європейської Реформації. Значення Реформації в Швейцарії.

74. Нідерландська революція XVI-XVII ст.

Передумови революції в Нідерландах. Основні ідеї та діючі сили революційного руху. Чотири періоди нідерландської революції, їх характеристика.

Економіка та соціально-політичний устрій Англії на початку XVI ст. Початок Реформації в Англії. Роль Генріха VIII в впровадженні Реформації. Внутрішня та зовнішня політика Англії під час правління королеви Єлизавети.

76. Франція наприкінці XV – пер. пол. XVII ст.

Особливості соціально-економічного розвитку Франції на початку XVI ст. Початок Реформації у Франції. Громадянські війни. Внутрішня та зовнішня політика Генріха IV. Особливості французького абсолютизму. Політика кардинала Ришельє.

77. Міжнародні відношення наприкінці XV – пер. пол. XVII ст.

Міжнародні протиріччя в кін. XVI- поч. XVII ст. Початок Тридцятирічної війни. Чотири етапи Тридцятирічної війни, основні події. Вестфальський мир. Наслідки Тридцятирічної війни для Європи. Підсумок. Європа в середині XVII ст.

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ

78. Середньовічний Схід у всесвітній історії.

Схід як соціокультурне поняття. Історико-географічне районування середньовічного Сходу. Хронологічні рамки та періодизація історії Сходу в середні віки. Розвиток сходознавства в Україні. А.Ю. Кримський. А.П. Ковалівський. Проблема феодалізму на Сході. Специфічні риси розвитку країн Азії та Африки в середні віки. Чому Схід відстав від Заходу?

79. Становлення середньовічної китайської цивілізації

«Серединна імперія»: природа і люди. Періодизація середньовічної цивілізації Китаю. Основні релігійні течії середньовічного Китаю. Особливості китайського династійного циклу. Епоха смути (III-VI вв.).

80. Китайська держава і суспільство в VII–XII вв.

Держава епохи Тан (618–906) – час «радісного Китаю». Середньовічне китайське місто. Аграрні відносини і народні рухи в епоху династії Тан.

Династія Сун (960–1279). Основні риси розвитку китайської культури.

81 Китай за часів занепаду середньовіччя

Монгольська навала. Династія Юань (1280–1368). Соціально-економічний розвиток Китаю епохи Мін (1368–1644). Рух за реформи і селянська війна в Китаї в XVII в.

82. Ранньосередньовічна Японія

Геополітичний фактор в історії «Країни висхідного сонця». Японська модель середньовіччя. 3. Ранньосередньовічна держава Ямато. Період Нара (710-794 рр.)

83. Японія епохи сьогунів (XII – XVII ст.)

Розвиток японської держави й суспільства періоду Хейян (794-1185 рр.).

Виникнення воєнно-служивого стану самураїв. Епоха сьогунів (Камакура, Муроматі). Об'єднання країни (1573-1600). Становлення режиму Токугава. Самоізоляція країни та її наслідки.

84. Середньовічна Корея

Природно-кліматичні умови Корейського півострова. Становлення корейського етносу. Об'єднання Кореї. Епоха Силла. Держава Корьо (920–1329). Розквіт корейської держави і культури в епоху Чосон (XIV–XVII вв.).

85. Номади в історії середньовіччя

Природно-кліматичні й екологічні особливості існування кочових народів. Номади і хлібороби: проблема взаємовідносин. Кочовики середньовіччя у цивілізованому розвитку. Особливості державності кочових народів.

86. Кочові спільноти раннього середньовіччя.

Розквіт і занепад Великого каганату тюркютів (552-651).

Хазарський каганат (651–966). Каганат «блакитних тюрків» (678-742).

Уйгурська держава (747-847).

87. Створення і розпад Монгольської імперії

Утворення Монгольської орди. Чингіс-хан (1162–1227). Причини успіхів монгольських завоювань. Монгольська імперія (1206 - 1388) та її розпад. Золота орда (1251-1502).

88. Особливості історичного розвитку Індії в середні віки

Природно-кліматичні умови. Становлення середньовічної індуїстської цивілізації. Варново-кастова організація індійського суспільства. Індуїзм у соціально-політичній історії Індії. Доісламський період історії Індії (VI–XII вв.).

89. Країни і народи Індії в XIII-XVII ст.

Делійський султанат (1206–1526). Вторгнення Тимура. Імперія Великих Моголів (1532–1707). Бабур (1482-1530). Релігійні і політичні реформи Акбара (1542–1605).

90. Іранське суспільство й держава епохи Сасанідів

Природно-кліматичні умови. Становлення і розвиток раннесасанідської держави (III–IV вв.). Релігійні плинні в іранському суспільстві (зороастризм, маніхейство, маздакізм). Еран-шахр за часів правління Хосрова I Ануширвана. Держава Сасанідів у VI–VII вв. і її загибель.

91. Аравія у ранне середньовіччя.

Природні умови й геополітичне положення Аравійського півострова. Етно-релігійна ситуація в Аравії в середні I тисячоліття н.е. Аравія до ісламу.

92. Виникнення ісламу й утворення держави в арабів.

Зародження ісламу. Мухаммад (570–632) та його проповідь. Хіджра. Боротьба за створення загальноарабської держави. Перші (праведні) халіфи та їх завоювання. Халіфат Омейядів (662-750).

93. Багдадський халіфат Аббасидів (750-1258)

Розвиток арабської держави й суспільства за часів Аббасидів. Соціально-економічний розвиток країн халіфату. Феномен арабо-мусульманської культури. Занепад та розпад халіфату Аббасидів у IX-XII ст.

94. Ісламські держави Північної Африки та Близького Сходу в IX – XVI ст.

Особливості розвитку ісламських спільнот після розпаду халіфату. Халіфат Фатімідів (909-1171). Хрестові походи та мусульманські держави Близького Сходу. Салах ад-дин Аййуб (1171–1193) та його держава в Єгипті. Малюкський султанат (1250-1517).

95. Мусульманський Іран й Середня Азія в IX – XVI ст.

Виникнення ново перської народності. Держава Саманідів (875-999). Сульджукський султанат. Держава Сельджуків Рума в Малій Азії. Держава хорезмшахів (1172-1220). Держава Газневідів. Хулагуїди (1263-1353).

96. Держава Тимура і Тимуридів (1370-1500). Сефевіди (1502-1736).

Утворення держави Тимура в Мавераннахре. Тимур (1336–1404). Завоювання Тимура. Розпад імперії Тимура. Тимуриди (1404–1500). Шах Улугбек (1409-1449). Держава Сефевідів (1502–1736). Аббас I Мірза (1587-1629). Етногенез узбеків.

97. Утворення Османської імперії

Геополітичне положення та тюркизація Малої Азії в XII – XIII вв. Виникнення держави у турок-османів. Осман (1288-1326) і Орхан (1326-1362). Завоювання османів в Анатолії та на Балканах. Битва на Косовому полі (1389). Падіння Константинополя (1453). Мехмед II Фатіх (1451-1481). Створення Османської імперії (1304-1453).

98. „Золотий вік” османів

Виникнення Кримського ханства (1441-1783). Турки-османи в Північному Причорномор’ї. Створення світової держави турок-османів (1453 – 1571). Сулейман I Кануні (1520-1566). Облога Відня (1529). Битва при Лепанто (1571). Суспільно-політичний лад і соціальна структура Османської імперії.

99. Початок занепаду Османської імперії

Державний релігійно-політичний апартеїд в Османській імперії. Боротьба народів проти османського гніту. „Період зупинки” (кінець XVI – XVIII вв.): ослаблення й занепад турецької могутності.

100. Країни й держави Східної Африки

Географічні і природно-кліматичні умови «Чорної Африки». Держава Аксум. Ефіопське царство в XIII–XVII вв. Міста-держави східного узбережжя Африки.

101. Країни й народи Судану та Південної Африки

Особливості розвитку Західної Африки. Західний Судан на початку середніх віків. Малі. Сонгай. Работоргівля. Співтовариства і царства Південної Африки в середні століття. Мономотапа. Причини відставання народів Африки від європейських країн.

102. Країни Сходу на початку Нового часу

Середньовічні цивілізації Сходу на порозі Нового часу. Системна криза середньовічних цивілізацій Сходу. Відкриття Америки. Зміна шляхів світової торгівлі. Рання період європейської колоніальної експансії на Схід.

Розділ 2

Історія міжнародних відносин в новий та новітній час

Тема 1. Вступ. Особливості міжнародних відносин доби Середньовіччя та раннього Нового часу.

Предмет, мета та завдання навчальної дисципліни. Зміст і тлумачення терміну «міжнародні відносини» різними науковими школами та напрямками досліджень. Теоретичні аспекти генези і еволюції міжнародних відносин та їх систематизація.

Проблеми війни і миру. Поняття суверенітету. Ієрархічність та головні суб’єкти міжнародних відносин доби Середньовіччя. Географічний та релігійні чинники. Імперська ідея. Священна Римська імперія німецької нації. Династичний принцип. Шлюбна дипломатія. Воєнна революція. Вплив Святого престолу та Реформації на міжнародно-політичний розвиток Старого світу. Релігійні війни XVI – першої половини XVII ст. Абсолютизм та державний інтерес. Європоцентризм міжнародних відносин.

Тема 2. Вестфальський мир та Мюнстерсько-Оснабрюкський порядок.

30-річна війна та основні засади Вестфальського миру. Причини, етапи та цілі 30-річної війни. Міжнародно-правовий аспект Мюнхенського та Оснабрюкського трактатів. Поразка імперської ідеї та послаблення ролі конфесійного чинника в міжнародних відносинах. Структура

та головні принципи Вестфальської моделі світу. Визнання незалежності Голландії та Швейцарії. Територіальне розмежування. Піднесення Франції та Швеції. Юридичне закріплення політичної роздробленості Німеччини. Встановлення відносної рівноваги в Європі.

Розстановка сил та міжнародні відносини в Західній Європі другої половини XVII ст. Колоніальні протиріччя європейських держав до початку XVIII ст. На периферії Вестфальської системи: Центрально-Східна Європа у міжнародних відносинах другої половини XVII ст. Турецький чинник в європейській політиці.

Тема 3. Криза Вестфальської системи на початку XVIII ст.

Війна за «іспанську спадщину» 1701 – 1714 рр. Велика Північна війна 1700 – 1721 рр.

Тема 4. Утрехтсько-Ніштадтський порядок

Головні пріоритети, союзи та конфлікти великих держав у 20 – 40-і рр. XVIII ст. Піднесення Великої Британії та Росії. Французька політика «Східного бар'єру». Франко-англійські стосунки. Боротьба імперії Габсбургів за утвердження Прагматичної санкції. Піднесення Пруссії.

Дипломатична революція середини XVIII ст. та Семирічна війна. Дипломатія Катерини II та міжнародні відносини в Центрально-Східній Європі. Міжнародні відносини в Західній Європі: від Семирічної війни до Великої Французької революції.

Тема 5. Атлантична революція кінця XVIII ст. та занепад Вестфальської системи міжнародних відносин.

Війна американських колоній за незалежність 1775 – 1783 рр. Причини та початок війни. Утворення Сполучених Штатів Америки. Принцип національного (народного) суверенітету. Ідеологічний вплив Американської революції на Європу та Іспанську Америку.

Велика Французька революція й міжнародні відносини в 1789 – 1799 рр. Наполеонівські війни 1800 – 1815 рр. Історичне значення Наполеонівської епохи.

Східне питання в європейських міжнародних відносинах кінця XVIII – початку XIX ст.

Тема 6. Головні засади Віденської системи та роль Священного союзу в підтримці європейської рівноваги

Епоха конгресів та «система Меттерніха». Віденський конгрес 1814 – 1815 рр. Принципи легітимізму та «європейський концерт». Територіальні та національні питання (німецьке, польсько-саксонське, італійське, швейцарське, бельгійське, скандинавське). Зовнішньополітичні пріоритети великих держав у 1820 – 1840-і рр. та еволюція Віденської системи. Східне питання у 20 – 40-х рр. XIX ст.

Тема 7. Міжнародні відносини в Європі 1848 – 1871 рр.

«Весна народів». Франкфуртський парламент і рух за об'єднання Німеччини. Унія німецьких держав. Проблема німецьких кордонів. Наслідки революцій для міжнародних відносин в Європі.

Кримська війна 1853 – 1856 рр. Причини Східної війни. Ціна війни. Паризький конгрес 1856 р. Нейтралізація Чорного моря і втрата Росією статусу великої держави.

Паризький (Кримський) порядок 1856 – 1871 рр. Франко-німецька війна 1870 – 1871 рр. Утворення Германської імперії.

Східне питання у 1856 – 1871 рр. Проблема проток. Скасування нейтралізації Чорного моря.

Тема 8. Постфранкфуртський порядок (1871 – 1898 рр.)

Зовнішня політика Бісмарка та система союзів 70-90-х рр. XIX ст. Східна криза 1875 – 1878 рр. та «великі ідеї» на Балканах. Завершення колоніального поділу світу та сфер впливу в Азії (остання третина XIX ст.)

Тема 9. Периферійні системи міжнародних відносин Нового часу.

Традиційна китайська дипломатія і далекосхідна система міжнародних відносин до середини XIX ст. Міжнародні відносини в Східній Азії у другій половині XIX ст.

Зовнішня політика США до 20-х рр. XIX ст.

Становлення американської системи міжнародних відносин. США та країни Латинської Америки в 1871 – 1914 рр.

Тема 10. Епоха імперіалізму (1898 – 1914 рр.)

Перші війни за поділ світу й блокове протистояння в Європі. Міжнародні відносини на Далекому Сході та в «пороховому погребі Європи» напередодні Першої світової війни.

Тема 11. Перша світова війна 1914 – 1918 рр.

Кампанія 1914 року. Розв'язання війни на Балканах та вторгнення німецьких військ в Люксембург і Бельгію. Оголошення війни Францією та Великою Британією.

Міжнародні відносини в 1915 – 1916 рр. Військово-політичні плани Центральних держав і Антанти. Мирні ініціативи кінця 1916 р.

Міжнародні відносини 1917 – 1918 рр. Комп'єнське перемир'я. Геополітичні наслідки Першої світової війни.

Тема 12. Версальсько-Вашингтонська система (1919 – 1939 рр.).

Паризька конференція та Версальський порядок. Причини хиткості Версальського порядку.

Повоєнне урегулювання у Східній Азії та головні засади Вашингтонського порядку. Вашингтонська конференція 1921 – 1922 рр. та її рішення. Морська конференція в Лондоні 1930 р.

Зовнішня політика Радянської Росії у 1918 – 1922 рр.

Боротьба за зміцнення Версальського порядку (1921 – 1932 рр.) План Дауеса. Локарнська конференція. Вступ Німеччини до Ліги націй. Франко-німецьке суперництво та спроби поширення «досвіду Локарно» на іншій частині Європи.

Розпад Вашингтонського порядку в Тихоокеанській Азії (1931 – 1939 рр.). Розстановка сил в регіоні напередодні Другої світової війни.

Криза та ліквідація Версальського порядку (1933 – 1939 рр.) Становлення доктрини і політики «умиротворення агресора». Версальська криза і Мюнхенська конференція 1938 р. Розчленування Чехословаччини. Перехід Англії та Франції до «політики гарантій». Покращення німецько-радянських стосунків. Англо-франко-радянські переговори в Москві 1939 р. Пакт Молотова – Ріббентропа. Проблема відповідальності за розв'язання Другої світової війни.

Тема 13. Друга світова війна 1939 – 1945 рр.

Європейська фаза війни (1939 – 1941 рр.) Міжнародні відносини 1941 – 1943 рр. Міжнародні відносини на завершальному етапі війни (1943 – 1945 рр.).

Міжнародні відносини в Азіатсько-тихоокеанському регіоні й завершення Другої світової війни. Геополітичні наслідки Другої світової війни.

Тема 14. Ялтинсько-Потсдамська система (1945 – 1991 рр.)

Генеза «холодної війни» (1945 – 1949 рр.). Повоєнні зовнішньополітичні розрахунки СРСР та США. Виникнення терміну «холодна війна». Оформлення біполярної системи та балансування на межі війни (1950 – 1962 рр.). Карибська криза 1962 р. та її міжнародні наслідки.

Розмивання біполярної структури світу та розрядка міжнародної напруги (1962 – 1979 рр.) «Друга холодна війна» та розпад Ялтинсько-Потсдамської системи (1980 – 1991 рр.) Самознищення СРСР й утворення Співдружності Незалежних Держав. Крах Ялтинсько-Потсдамської системи.

Країни «третього світу» в міжнародних відносинах доби 1945 – 1991 рр. Криза колоніалізму та її чинники. Завершення процесу деколонізації.

Історія Західної Європи та Північної Америки Нового часу (I період).

Тема 1. Англія XVII – XVIII ст. Передумови Англійської революції. Розвиток нового укладу в надрах феодального суспільства. Наростання конфлікту між абсолютизмом і парламентської опозиції при перших Стюартах. Початок революції. Скликання Довгого парламенту Перша громадянська війна. Боротьба за поглиблення революції.

Індивідуальна республіка. Її внутрішня і зовнішня політика.

Криза Індивідуальної республіки, причини переходу до протекторату, його сутність. «Знаряддя правління». Криза системи протектора. Реставрація монархії Стюартів.

Бредська декларація. Політична реакція. Економічна політика в період Реставрації. Віги і торі. Державний переворот 1688 р. «Білль про права». Історичне значення перевороту.

Політичний і соціально-економічний розвиток Англії в першій половині XVIII в.

Початок промислового перевороту. Його передумови.

Тема 2. Війна за незалежність Північно-Американських колоній Англії і утворення США. Соціально-економічний розвиток північноамериканських колоній Англії. Політичний устрій колоній. Початок збройної боротьби та проголошення незалежності. «Декларація незалежності», її історичне значення. Реформи в ході війни в економічній, соціальній та політичній сферах.

Версальський мир і визнання США. Становлення державного ладу США. Поправки до конституції. Основні підсумки й історичне значення війни за незалежність.

Тема 3. Франція в другій половині XVII – XVIII ст. Соціально-економічний розвиток країни. Особливості соціальної структури суспільства. Криза французького абсолютизму. Наростання опозиції абсолютизму.

Французька революція XVIII в. Значення Французької революції.

Франція в роки консульства і Першої імперії. Перша реставрація Бурбонів. «Сто днів». Друга реставрація Бурбонів.

Тема 4. Модернізація європейських країн в 1815 – 1871 роках. Франція Липнева революція 1830 р. у Франції. «Три славних дні». Установлення у Франції буржуазної монархії. Політична боротьба у Франції в 30 – 40-і рр. XIX в. Революція 1848 р. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Встановлення Другої імперії.

Друга імперія в Франції. Режим Другої імперії. Ріст суспільного невдоволення наприкінці 60-х рр. Початок франко-пруської війни 1870 – 1871 р.

Германські держави в 1815 – 1849 рр. Збереження державної роздробленості Німеччини. Революція в Німеччині. Історичне значення революції 1848 – 1849 р. у Німеччині.

Німеччина в 1850 – 1871 рр. Початок об'єднання Німеччини під верховенством Пруссії. Франко-пруська війна і завершення об'єднання Німеччини.

Імперія Габсбургів в середині XVII ст. – в 70-ті р. XIX ст. Революція 1848 р. в Австрії й Угорщині. Причини поразки і підсумки революції. Австрійська імперія в 1849 – 1867 р.

Італія в XVIII – першій половині XIX ст. Виникнення двох напрямків в італійському національно-визвольному русі. Діяльність помірних лібералів наприкінці 30-х – початку 40-х років. Боротьба за об'єднання Італії. Революція 1848 – 1849 р. в Італії. Політичне й економічне становище Італії після революції 1848 – 1849 р. Утворення Італійського королівства. Франко-пруська війна і завершення об'єднання Італії.

США в першій половині XIX ст. Громадянська війна. Перемога Півночі. Реконструкція 1865 – 1877 р. Значення Громадянської війни і реконструкції Півдня.

Розвиток науки і техніки в новий час.

Історія Західної Європи та Північної Америки Нового часу (II періоду)

Тема 1. Загальні тенденції розвитку Західної Європи та Північної Америки в останню третину XIX – на початку XX ст. Теоретичне осмислення епохи. Історичні підсумки епохи революцій. Теоретичне осмислення періоду. Економічні процеси в Європі та Америці. Індустріальна революція та її наслідки. Технічний і технологічний поступ, виникнення нових галузей промисловості. Переворот у засобах транспорту і зв'язку. Зміна структури національних ринків. Особливості сільськогосподарського розвитку в різних країнах Заходу. Фрїтрейд як основа економічного прогресу. Співвідношення протекціонізму і свободи торгівлі. Становлення світового ринку. Основні економічні ресурси. Індустріальна структура.

Поява монополій, їх різновиди. Співвідношення монополії і конкуренції. Монополії і технічний прогрес. Нові форми власності. Формування багатоукладності господарства. Поєднання фінансового і промислового капіталу. Колоніальна експансія і вивіз капіталу. Питома вага найбільш розвинутих країн у світовому промисловому виробництві.

Державно-політичні трансформації в країнах західної цивілізації. Конституційні режими як основа формування політичної культури та системи. Нерівномірність і особливості політико-державного розвитку країн Заходу. Парламентські реформи. Формування основних ідейно-політичних течій: консерватизм, націоналізм, лібералізм, соціалізм. Концепції, що виправдовували колоніальну експансію. Становлення демократичної представницької системи у більшості країн Заходу та їх поєднання з авторитарними методами управління.

Лібералізм як політична доктрина. Вплив анархізму, марксизму, соціал-реформізму на політичну динаміку останньої третини XIX – початку XX століття. Реформи, революції і національно-визвольні рухи початку XX ст.

Культурні процеси останньої третини XIX – початку XX ст. Вплив наукової «революції» на процес розвитку матеріальної і духовної культури. Світосприйняття європейців. Епоха романтизму у художній культурі Європи і Америки. Нові тенденції розвитку культури наприкінці

XIX ст. Еволюція реалістичного напрямку у культурі. Авангардні течії. Період модерну і його загальна характеристика.

Міжнародний робітничий і соціалістичний рух. Робітничий клас у умовах соціально-економічних зрушень. I Інтернаціонал. Виникнення соціал-демократії. Проблема тактики у соціалістичному русі. Профспілки та інші масові організації. Утворення і початок діяльності II Інтернаціоналу. Бернштейніанство і ревізія марксизму. Паризький і Амстердамський конгреси інтернаціоналу, їхні рішення. Боротьба проти милітаризму.

Тема 2. Велика Британія у пізньовікторіанську епоху. Велика Британія у 1901 – 1918 рр. «Едвардійська епоха» її характеристика. Країна під час Першої світової війни.

Тема 3. Франція у 1871 – 1918 рр. Країна в умовах війни з Пруссією. Паризька комуна. Конституційно-правовий устрій Третьої республіки. Прихід республіканців до влади. Демократизація політичного життя і соціальне законодавство. Радикали, соціалісти, анархо-синдикалісти у Франції в кінці XIX. Колоніальний фактор у політичному житті країни.

Прискорення економічного розвитку на початку XX ст. Франція в умовах світової війни. Політична криза 1917 р.

Тема 4. Німецька імперія у 1871 – 1918 рр. Становлення політичної системи та соціально-економічних розвиток Німеччини у 1871 – 1890 рр. Фактори економічного зростання. Науково-технічних прогрес. Розвиток промисловості. Зовнішня торгівля і вивіз капіталу.

Державний лад Німецької імперії. Пропаганда зовнішньої експансії. Німеччина напередодні війни.

Німеччина на початку Першої світової війни. Система воєнного господарства. Крах політики «Громадянського миру». Наростання кризи і поразка у війні.

Тема 5. Особливості політичного, соціального і економічного розвитку Сполучених Штатів Америки у 1877 – 1918 рр. Бум США в останній третині XIX. Передумови та особливості бурхливого економічного піднесення країни. Особливості соціальної динаміки американського суспільства останньої третини XIX – початку XX століття. Особливості партійно-політичної динаміки «позолоченої ери». Політичний і соціально-економічний розвиток Сполучених Штатів у 1901 – 1918 рр. Соціальне законодавство Т. Рузвельта «прогресистської ери». Еволюція ліберально-реформістської політики у перші роки президентства В. Вільсона. США під час Першої світової війни. Період нейтралітету. Участь у військових діях. Ситуація в країні у 1917 – 1918 рр.

Тема 6. Перша світова війна. Воєнні кампанії 1914 – 1916рр. Липнева криза 1914 р. і початок збройного конфлікту. Воєнні дії у Європі 1914 року. Ситуація на Західному фронті. Основні операції на Східному фронті. Підсумки 1914 року.

Кампанії 1915 року. Початок перелому у війні: події на фронтах 1916 р. Підсумки кампанії 1916 року. Військові дії і міжнародні відносини у 1917 – 1918 рр. Плани країн Антанти щодо післявоєнного влаштування Європи. «14 пунктів Вільсона» і Брестський мир. Поразка австро-німецького блоку. Комп'єнське перемир'я.

Сучасна історія Західної Європи та Північної Америки (I період)

Тема 1. Загальні риси розвитку країн Західної Європи та Північної Америки у 1918 – 1929 рр. Особливості розвитку капіталізму після закінчення Першої світової війни, спільні тенденції розвитку економіки, стан міжнародної торгівлі. Комуністичний та фашистський виклики демократичному устрою країн Західної Європи та Північної Америки.

Зростання робітничого руху після закінчення Першої світової війни. Виникнення масових демократичних та антимонополістичних рухів.

Вплив Жовтневої революції на піднесення робітничого руху у 1918 – 1920 рр. Посилення лівих соціалістичних груп у міжнародному робітничому русі. Процес утворення комуністичних партій. Ідейне та організаційне розмежування з правими лідерами соціал-демократії. Утворення III Комуністичного Інтернаціоналу.

Тема 2. Німеччина у 1918 – 1929 рр. Особливості соціально-економічного і політичного стану Німеччини в умовах закінчення Першої світової війни. Складання революційної ситуації. Початок революції, її етапи, рушійні сили, характер і значення. Вибори в Установчі збори і прийняття конституції. Політична боротьба в Німеччині після закінчення революції. Умови

Версальського мирного договору для Німеччини і проблема їх виконання. Економічна, соціально-політична стабілізація в Німеччині після 1924 рр. та її причини.

Тема 3. США у 1918 – 1929 рр. Підсумки Першої світової війни для США. Внутрішня та зовнішня політика уряду В. Вільсона. Еволюція внутрішньополітичного курсу. США у період стабілізації капіталізму. Епоха «проспериті» та її особливості.

Тема 4. Велика Британія у 1918 – 1929 рр. Економічний та політичний стан Великої Британії після Першої світової війни. Особливості стабілізації капіталізму у Англії. Особливості приходу до влади лейбористської партії. Відставка кабінету і перемога консерваторів. Загальний страйк 1926 р.

Тема 5. Франція у 1918 – 1929 рр. Франція після закінчення Першої світової війни. Розстановка політичних сил. "Національний блок" та його програма. Внутрішня і зовнішня політика "Лівого блоку". Внутрішнє положення у Франції в період прем'єрства Р. Пуанкаре.

Тема 6. Італія у 1918 – 1929 рр. Підсумки Першої світової війни для Італії. Соціально-економічні та політичні наслідки війни. "Червоне дворіччя". Зародження фашистського руху та його соціальна база. Б. Муссоліні. Прихід до влади фашистів. Причини перемоги фашизму в Італії. Особливості початкового етапу фашистського режиму. "Криза Маттеотті".

Встановлення тоталітарної фашистської диктатури. Надзвичайні закони.

Тема 7. Особливості розвитку країн Західної Європи та Північної Америки у 1929 – 1945 рр. Велика економічна депресія, причини та наслідки для розвинених країн. Діяльність Робітничого соціалістичного Інтернаціоналу на початку 30-х рр. VII конгрес Комінтерну та його рішення.

Утворення вогнищ небезпеки у Європі. Зовнішньополітичні плани нацистів. Ставлення західних держав до відродження німецького мілітаризму.

Тема 8. США у 1929 – 1945 рр. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр., її особливості у США. Внутрішня та зовнішня політика уряду Г. Гувера. "Новий курс" президента Ф. Рузвельта. Зовнішня політика уряду Ф. Рузвельта. США в роки Другої світової війни.

Тема 9. Велика Британія у 1929 – 1945 рр. Особливості діяльності лейбористів в умовах світової економічної кризи. Спроби виходу з кризи. Введення протекціонізму. Внутрішньополітичні зміни в першій половині 30-х рр. Поява елементів фашистського руху в країні.

Кризові явища в колоніальній імперії і процес її трансформації. Подолання загальних кризових явищ в економіці. Зовнішня політика Великої Британії напередодні Другої світової війни. Великобританія у роки Другої світової війни.

Тема 10. Франція у 1929 – 1945 рр. Характерні риси світової економічної кризи у Франції. Політика урядів "Національного єднання". Наростання нестабільності і посилення фашистського руху у Франції. Особливості французького різновиду фашизму. Спроба фашистського перевороту і його наслідки. Перемога партій Народного фронту на виборах 1936 р. Внутрішня і зовнішня політика урядів Народного фронту. Міжнародне становище Франції напередодні другої світової війни. Франція в роки Другої світової війни

Тема 11. Італія у 1929 – 1945 рр. Агресивна політика фашистської Італії у Середземномор'ї та на Балканах. Італія в роки світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Політика "автаркії". Утворення корпоративної системи. Підготовка італійського фашизму до війни. Вісь "Берлін – Рим". Підписання "Стального пакту" – військового та політичного союзу між Італією та Німеччиною. Італійський антифашистський рух у другій половині 30-х рр. XX ст. Італія в роки Другої світової війни.

Тема 11. Німеччина у 1929 – 1945 рр. Німеччина в роки світової економічної кризи. Поляризація політичних сил. Криза буржуазних партій. Встановлення нацистської диктатури. Соціальна база німецького нацизму. Внутрішня політика НСДАП. Мілітаризація економіки. Підготовка Німеччини до війни. Початок гітлерівської агресії у Європі. Внутрішнє та міжнародне становище Німеччини напередодні другої світової війни. Німеччина в Другій світовій війні. Історіографія німецького націонал-соціалізму.

Тема 12. Революція та громадянська війна в Іспанії. Буржуазно-демократична революція в Іспанії. Причини, основні етапи та рушійні сили революції. Аграрна реформа. Церква та національне питання. Проблема армії. Посилення монархічної та клерикальної реакції. Іспанський

фашизм та його особливості. Другий етап революції. “Чорне дворіччя”. Утворення та перемога Народного фронту на парламентських виборах 1936 р. Третій етап революції. Початок реалізації програми Народного фронту. Військово-фашистський заколот та початок громадянської війни. Збройна інтервенція Німеччини, Італії та Португалії. Політика “невтручання” в іспанські справи.

Падіння Іспанської республіки. Причини поразки. Встановлення франкістської диктатури.

Історичне значення революції та громадянської війни 1931 – 1939 рр. в Іспанії.

Тема 13. Вузлові проблеми Другої Світової війни. Причини та характер Другої світової війни для країн Західної Європи та Північної Америки. Періодизація війни. “Дивна” війна на Західному фронті. Перехід Німеччини до активних воєнних дій на Західному фронті. Захоплення Данії та Норвегії. Напад Німеччини на Бельгію, Голландію та Францію. Вступ у війну Італії. Поразка Франції та її причини. Зародження руху Опору в окупованих країнах. Колабораціонізм у Європі. Воєнно-політична ситуація після поразки Франції. Намагання Німеччини вивести із війни Англію. Англо-американське співробітництво у ході війни. Закон про “ленд-ліз”.

Напад Німеччини на СРСР. Створення антигітлерівської коаліції. Атлантична хартія. Декларація Об’єднаних Націй. Англо-радянський договір (травень 1942 р.). Угода між СРСР та США (червень 1942 р.). Розбіжності в антигітлерівській коаліції та питання про другий фронт.

Бойові дії англо-американських військ у Північній Африці.

Рух Опору, національно-визвольна війна народів окупованих країн проти загарбників у Європі та Азії. Становище у Німеччині після розгрому німецьких військ під Сталінградом.

Воєнна політика Великої Британії стосовно домініонів. Політика президента Ф. Рузвельта, успіхи воєнної економіки США.

Поразка німецько-фашистських військ на Курській дузі. Початок розвалу гітлерівського блоку. Капітуляція Італії. Піднесення антифашистського та національно-визвольного руху. Відкриття другого фронту та звільнення Франції. Поразка Німеччини та Японії у війні. Значення Другої світової війни та її підсумки.

Сучасна історія країн Західної Європи та Північної Америки (II період)

Тема 1. Головні тенденції розвитку країн Західної Європи та Північної Америки у 1945 – 2013 рр. Перебудова світового капіталістичного господарства після Другої світової війни. Беттон-Вудська система та лібералізація міжнародної торгівлі. “План Маршалла”: економічний аспект. Неокейнсіанство: посилення ролі держави в урегулюванні соціально-економічних процесів. Науково-індустріальна революція та структурна перебудова економіки у 50-60-ті рр. XX ст. Початок європейської економічної інтеграції. Транснаціональні корпорації та банки. Організація економічного співробітництва та розвитку. Концепція “держави загального добробуту”. Головні типи соціальної політики у Західній Європі та Північній Америці. Трансформація соціальної структури індустріального суспільства. Особливості політичного розвитку. “Друга хвиля” демократизації. Міжнародна соціал-демократія і утворення Соціалістичного Інтернаціоналу. Доктрина “демократичного соціалізму”. Еволюція ліберальної та консервативної ідеології. Християнська демократія. Феномен голлізму. Позасистемні політичні партії. Масові громадські рухи. Криза “суспільства споживання” і “студентська революція” 1960-х рр. Авторитарні режими Південної Європи.

Структурна економічна криза 1970-х – початку 1980-х рр. Стагфляція та накопичення кризових явищ у фінансовій сфері. Крах Бреттон-Вудської системи. Смітсонівська угода. Доповідь Римського клубу “Межі зростання” (1972) і загострення екологічних проблем. Нафтовий шок 1973 р. Світова енергетична криза 1974 – 1975 рр. та її наслідки. Група G-7. Другий нафтовий шок 1979 р. Світова економічна криза 1980 – 1982 рр. Передумови переходу до постіндустріального типу економіки. “Третя хвиля” демократизації: революції в Португалії, Греції, Іспанії. Єврокомунізм. Ескалація “лівого” та “правого” тероризму. “Етнічний ренесанс” малих народів. Масові громадські рухи 70-х рр. Поява “зелених” партій та організацій.

Становлення постіндустріального суспільства. “Неоконсервативна революція”. Монетаризм М. Фрідмена і “теорія пропозиції” А. Лаффера – основа неоконсервативної економічної політики. Посткейнсіанство в умовах 1980 – 90-х рр. Науково-технологічна революція. “Інформаційне суспільство” та його головні риси. Іноваційний характер науково-технічного поступу. “Демократизація власності” та “система участі”. “Нова економіка” в кінці XX

– на початку ХХІ ст. Утворення і розбудова Європейського Союзу. Північноамериканська зона вільної торгівлі та інтеграційні процеси у Західній півкулі. Всесвітня торгова організація і глобалізація ринків. Формування єдиного інформаційного простору. Основні тенденції демографічного розвитку та соціальної стратифікації постіндустріального суспільства. Криза “держави добробуту”. “Держава можливостей” як її альтернатива. Сучасні проблеми відносин правової держави та громадянського суспільства. Крах міжнародного комунізму і еволюція головних політичних ідеологій. Головні виклики сучасності і проблема міжнародного тероризму. Світова фінансово-економічна криза 2008 – 2009 рр. та глобальна рецесія. Підсумки та перспективи розвитку євроатлантичної цивілізації.

Тема 2. Сполучені Штати Америки. Економічні, геополітичні та психологічні підсумки Другої світової війни для США. Особливості економічного розвитку у повоєнний період. Перетворення США на фінансово-економічного та політичного лідера капіталістичного світу. США в роки президентства Г. Трумена. Доктрина “стримування комунізму” і “план Маршалла”. Утворення НАТО. Участь США у Корейській війні. Маккартизм. “Динамічний консерватизм” Д. Айзенговера. Рух за громадянські права негрів. М.А. Кінг. “Доктрина Айзенговера” та зовнішня політика США другої половини 50-х ХХ ст. Ліберальний реформізм президентів Дж. Кеннеді та Л. Джонсона: політика “нових рубежів” та “великого суспільства”. Третя Берлінська та Карибська кризи. Ескалація війни в Індокитаї. “Доктрина Джонсона”. Масові рухи соціального протесту 1960-х рр. Політика “нового федералізму” Р. Ніксона. Конфлікт між Конгресом та Білим домом. “Уотергейтська справа”. “Доктрина Форда”. Радянсько-американські угоди в галузі обмеження озброєнь. Тактика “символічного популізму” Дж. Картера. Рух на захист громадських інтересів. “Доктрина Картера”.

США у 1980 – 2013 рр. Президентські вибори 1980 р. “Рейганоміка” – економічна теорія та практика американського неоконсерватизму. “Соціальний дарвінізм”. Податкова реформа. Радянсько-американські стосунки. Програма “зоряних війн”. “Доктрина Рейгана”. Адміністрація Дж. Буша – старшого: пом’якшення неоконсервативного курсу. Участь США у війні в Перській затоці 1991 р. Глобальне лідерство США у світі після закінчення “холодної війни”. “Новий лібералізм”: головні пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики адміністрації Б. Клінтона. Головні підсумки діяльності його адміністрації. Політика “співчутливого консерватизму” адміністрації Дж. Буша-молодшого. Трагедія 11 вересня 2001 р. Зміна концепції національної безпеки США. Боротьба з міжнародним тероризмом адміністрації Дж. Буша II. Соціально-економічна політика республіканців. Податкова реформа. Обвал іпотечного ринку. Фінансово-економічна криза 2007 – 2009 рр. та заходи по її подоланню. Внутрішня політика президента Б. Обами. «Чайна партія» та посилення ультраконсервативної фракції республіканців. Президентська кампанія 2012 р. Корекція зовнішньополітичного курсу Вашингтона у 2009 – 2013 рр.

Тема 3. Економічна та політична інтеграція у Західній Європі (1945 – 2013 рр.)

Європейська ідея та початок євроінтеграції. Історичні передумови інтеграційного процесу в Європі. Організація Європейського економічного співробітництва. “План Шумана” і створення Європейського співтовариства вугілля і сталі. Спроби військово-політичної інтеграції: причини невдач. Західноєвропейський союз. “Римська хартія” 1957 р: утворення ЄЕС та Євроатому.

Європейські співтовариства у 1960 – 1970-ті рр. “Спільний ринок” наприкінці 1950-х – на початку 60-х рр. Гальштейн і де Голль – дві парадигми європейської інтеграції. Гаазький саміт 1969 р. Гальмування інтеграційного процесу у період структурної економічної кризи 1970-х рр. Утворення Європейської валютної системи. Еволюція ЄАВТ та Ради Європи у 60 – 70-ті рр. ХХ ст.

Утворення та розвиток Європейського Союзу. «Європесимізм» та його подолання. Концепція «Європи різних швидкостей». Розширення ЄЕС на Південь. Єдиний європейський акт 1987 р. Маастрихтський договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. та його ратифікації. Ліссабонський договір 2007 р. Євросоюз у боротьбі зі світовою фінансово-економічною кризою 2008 – 2009 рр. та її наслідками. Криза євросони й заходи по її подоланню.

Тема 4. Німецька проблема у 1945 – 1990 рр. Розкол Німеччини (1945 – 1949 рр). Рішення Ялтинської конференції щодо Німеччини. Берлінська криза 1948 – 1949 рр. Конституційні процеси на заході й сході Німеччини. Механізми утворення ФРН та НДР. Німецьке

питання в міжнародних відносинах 1950 – першої половини 1970-х рр. Німеччина на шляху до об'єднання. Зусилля канцлера Г. Коля з актуалізації німецької проблеми. Падіння Берлінського муру. «Листопадова» революція в НДР. Договір між ФРН та НДР про встановлення державної єдності Німеччини від 31 серпня 1990 р. Московський договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини від 12 вересня 1990 р. Завершення об'єднувачого процесу та його історичне значення.

Тема 5. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Соціально-економічні реформи та зовнішня політика уряду К. Еттли. Повернення консерваторів до влади 1951 р. Участь Англії в “Суецькій авантюрі” 1956 р. Г. Макміллан та “вітри змін”. Розпад колоніальної імперії. Теорія “трьох кіл” британської зовнішньої політики. Лейбористські уряди Г. Вільсона. Доктрина “зони зосередження”. Згорання англійської присутності “на Схід від Суецу”. Внутрішня політика уряду Е. Хіта. Ольстерська проблема Англії і політика розрядки в Європі.

Велика Британія у 1979 – 2013 рр. М. Тетчер і внутрішня перебудова консервативної партії у другій половині 1970-х рр. Урядування М. Тетчер. Кабінет Дж. Мейджора: корекція неоконсервативного курсу. “Новий лейборизм” Е. Блера. Урегулювання Ольстерської проблеми. Уряд Гордона Брауна. вплив світової фінансово-економічної кризи на Сполучене Королівство. Травневі вибори 2010 р. і утворення консервативно-ліберальної коаліції. Соціально-економічний курс уряду Д. Кемерона та його політичні наслідки.

Тема 6. Франція. Тимчасовий режим. Завершення звільнення території Франції. Конституція 1946 р. Партійно-політична система IV Республіки. Особливості промислової модернізації. Зовнішня політика IV Республіки. Колоніальні війни та їх вплив на внутрішньополітичну ситуацію. Політична криза 1958 р. Крах режиму IV Республіки.

Франція у 1958 – 1981 рр. Конституція 1958 р. Політичний режим V Республіки. Розпад французької колоніальної системи. Розв'язання алжирської проблеми. Внутрішня і зовнішня політика президента Ш. де Голля. Політика “спадкоємності та діалогу” президента Ж. Помпіду. Роль Франції в розрядці міжнародної напруги. Європейська політика Ж. Помпіду та В. Жискара д'Естена. V Республіка і НАТО в 70-ті – на початку 80-х рр. “Т'ермондизм” в зовнішній політиці Франції.

Франція у 1981 – 2013 рр. Президентські та парламентські вибори 1981 р. Ф. Міттеран – четвертий президент V Республіки. Внутрішня політика уряду “лівих сил”. Причини провалу “лівого експерименту”. Уряд Ж. Ширака: політика “співіснування” та “реприватизації”. Президентські вибори 1988 р. Перемога Ж. Ширака на президентських виборах 1995 р. Соціально-політична криза 1995 – 1996 рр. Зовнішня політика президента Ж. Ширака. Н. Саркозі – шостий президент V Республіки. Реінтеграція Франції в НАТО. Президентські вибори 2012 р.: повернення соціалістів до влади. Ідеологія “франкофонії”. Місце Франції на сучасній економічній та політичній карті світу.

Тема 8. Німеччина. Конституційний лад та партійно-політична система ФРН. Формування блоку ХДС/ХСС та його політична програма. Концепція “соціального ринкового господарства”. “Економічне диво” 50-х – початку 60-х рр.: чинники та соціальні наслідки. Особливості “системи участі” у ФРН. Внутрішня та зовнішня політика К. Аденауера. Заборона КПН. “Союзи вигнаних” та ідеї реваншизму. Боннський договір 1952 р. Доктрина Гальштейна. Вирішення Саарського питання. Еволюція СДПН. Бад-Годесберзька програма 1959 р. Парламентські вибори 1961 р. Єлісейський договір 1963 р. Відставка К. Аденауера та його “політична спадщина”. Канцлерство Л. Ерхарда. “Теорія сформованого суспільства”. Економічна криза 1966 – 1967 рр. “Велика коаліція” та уряд К. Кізінгера. Парламентські вибори 1969 р. “Нова східна політика”. Соціально-економічні реформи уряду В. Брандта. Уряд Г. Коля у 1982 – 1989 рр. Особливості німецького неоконсерватизму. СДПН в опозиції. Феномен партії “зелених”. Пожвавлення праворадикальної ідеології. Зовнішня політика ФРН у 80-х рр.

Німецька Демократична Республіка у 1949 – 1990 рр. Конституція 1949 р. Партійно-політична система. III з'їзд СЄПН. Народне повстання 1953 р. та його наслідки. Політичні репресії та соціально-економічні перетворення другої половини 50-х рр. Конституція 1968 р. Усунення В. Ульбріхта від влади. Режим Е. Хонеккера: “соціалізм кольорів НДР”. Політична криза 1989 р. і падіння Берлінського муру. Трансформація партійно-політичної системи. Уряд Г. Модрова. Парламентські вибори 1990 р. Об'єднання Німеччини: міжнародно-правовий аспект.

ФРН у 1990 – 2013 рр. Парламентські вибори 1990 р. Приватизація та ринкові перетворення у “нових землях”. Проблеми інтеграції західно- та східнонімецького суспільства: економічні, соціальні та психологічні аспекти. Судові процеси над керівниками СЄПН. Партія демократичного соціалізму. Загострення соціальних проблем та політичної боротьби в середині 90-х рр. Зовнішня політика канцлера Г. Коля. Парламентські вибори 1998 р. Внутрішня політика уряду Г. Шрьодера. Перемога “рожевого-зеленої” коаліції на виборах до бундестагу 2002 р. ХДС/ХСС в опозиції. Широка коаліція при владі. Другий уряд А. Меркель. Провал політики мультикультуралізму. Вплив інформаційних технологій на німецьке суспільство. Зовнішня політика ФРН на межі ХХ – ХХІ ст.

Розділ 3.

Історія країн Азії і Африки Нового часу (XVII – початок ХХ ст.)

Тема 1. Вступ до курсу. Специфіка курсу, мета і завдання його вивчення. Проблема періодизації нової історії Азії і Африки. Політична карта Сходу на початок Нового часу. Демографічна ситуація. Соціально-економічний і політичний розвиток країн Азії і Африки на початку XVII ст., особливості їх державного устрою.

Формаційний і цивілізаційний підходи у сучасній орієнталістиці. Дискусія про “азіатський спосіб виробництва”.

Причини, що обумовили відставання країн Сходу від західних держав. Криза східної системи і початок колоніальної експансії європейців. Колоніалізм як всесвітньо-історичне явище. Типологія колоніальної експансії, роль Ост-Індських компаній. Форми і методи колоніальної експансії, її етапи. Колоніальна торгівля Європи зі Сходом. Системи колоніального управління. Колоніалізм і традиційні структури східного суспільства. Работоргівля та її вплив на долю народів африканського континенту. Дискусія про місце і роль колоніалізму в історії країн Азії і Африки.

Інші дискусійні питання в історії країн Сходу. Концептуальне вирішення проблем Сходу у сучасній орієнталістиці, концепції його розвитку (теорії “залежного розвитку”, “дуальності”, “багатоукладності”, “суспільного синтезу”).

Тема 2. Китай у XVII– XVIII ст. Китай на початку Нового часу. Завоювання Китаю маньчжурами і встановлення влади династії Цін.

Соціально-економічні і політичні наслідки маньчжурського завоювання. Релігійно-ідеологічна система традиційного Китаю. Конфуціанство, даосизм, буддизм.

Боротьба китайського народу проти маньчжурського панування. Завойовницькі походи маньчжурського уряду. Припинення зовнішніх зв'язків та ізоляція Китаю.

Тема 3. Китай наприкінці XVIII – середині XIX ст. Економічне і політичне становище Цінської імперії. Вплив англійської опіумної торгівлі на загострення внутрішньополітичного становища в Китаї. Наслідки насильницького “відкриття” Китаю.

Селянська війна тайпінів. Внутрішня і зовнішня політика керівників повстання. Причини занепаду Тайпін тяньго. Втручання іноземних держав у внутрішні справи Китаю. Інтервенція західних держав і поразка селянської війни тайпінів.

Тема 4. Китай в 70 – 90-ті рр. XIX ст. Політична ситуація в країні після придушення тайпінського повстання. Регіоналізація Китаю, формування місцевих угруповань. Політика іноземних держав у Китаї. Руйнування “Рах Sinica”. Особливості розвитку капіталізму в Китаї.

Міжнародне становище і зовнішня політика Цінської династії в останній третині XIX ст. Розподіл Китаю на “сфери впливу”.

Виникнення буржуазно-національного руху. Загострення суспільно-політичної ситуації наприкінці XIX ст. Рух іхетуанів: ідеологія, соціальний склад, характер і етапи.

Тема 5. Китай на початку ХХ ст. Революція 1911 – 1913 рр. Поглиблення суспільно-політичної кризи в Китаї на початку ХХ ст. та її компоненти. Повстання в Учані і початок революції. Проголошення республіки і формування тимчасового революційного уряду. Обрання Сунь Ятсена тимчасовим президентом республіки. Характер і підсумки революції 1911 – 1913 рр. (поразка чи перемога?). Політична ситуація у національних районах Китаю. Китай в роки Першої світової війни.

Тема 6. Японія у XVII – в 60-ті роки XIX ст. Японія на початку Нового часу. Контакти з європейською цивілізацією. Політична система сьогунату. Соціальна структура суспільства.

Внутрішня політика уряду. Економіка Японії у XVII – XVIII ст. Аграрні відносини. Міста, ремесло і торгівля. Демографічна ситуація. Урбанізація. Ідеологія токугавської Японії. Сінтоїзм і дзен-будизм. Кодекс бусідо. Проникнення християнства, діяльність місіонерів. Політика “самоізоляції” та її наслідки. Криза токугавського режиму. Насильницьке “відкриття” Японії і політика капіталістичних держав. “Ансейські договори”. Загострення політичної кризи, рух проти іноземців і сьогуну. Громадянська війна і ліквідація сьогунату. Буржуазні перетворення кінця 60-х – початку 70-х років XIX ст. та їхня роль у капіталістичній модернізації Японії.

Тема 7. Японія в 70-ті роки XIX – на початку XX ст. Конституція 1889 р. Характер і особливості капіталістичної модернізації Японії. Роль держави у розвитку промисловості. Практика “зразкових підприємств”. Зовнішня політика. Японська дипломатія і проблема нерівноправних договорів. Японія в міжнародних відносинах на Далекому Сході. Формування японської колоніальної імперії. Японія на початку XX ст. Особливості соціально-економічного розвитку. Японія у роки Першої світової війни.

Тема 8. Корея в XVII – на початку XX ст. Місце Кореї у далекосхідній цивілізації і в “Рах Sinica”. Корея у XIX ст. – на початку XX ст. Періодизація її політичної історії. Реформаторський рух 70 – 80-х років і боротьба прокитайської та прояпонської орієнтацій. Російсько-японська війна і встановлення японського протекторату в Кореї. Анексія Кореї Японією. Японський колоніальний режим.

Тема 9. Країни Південно-Східної Азії в XVII – середині XIX ст. Політична карта Південно-Східної Азії (ПСА) на початку Нового часу. Суспільний лад, економіка і культура країн і народів ПСА. Португальська і голландська агресія проти Індонезії і початок колоніальних загарбань. Іспанський колоніальний режим на Філіппінах у XVII ст. Держави Індокитайського півострову у XVII – середині XIX ст.

Тема 10. Країни Південно-Східної Азії у другій половині XIX – на початку XX ст. Колоніальний розподіл Індокитайського півострову. Загарбання Францією В’єтнаму. Встановлення “протекторату” над Лаосом і Камбоджею. Проголошення Філіппінської республіки. Малолосська конституція 1898 р. Агресія США. Американський колоніальний режим (1899 – 1916 рр.): стан на мусульманському Півдні, політика “філіппінізації” та її наслідки.

Тема 11. Індія у XVII – XVIII ст. Індія на початок Нового часу. Імперія Великих Моголів: особливості розвитку, соціально-політичний устрій, аграрні відносини. Демографічна ситуація. Національні і релігійні відносини, кастовий лад. Внутрішні і зовнішні причини розпаду імперії Великих Моголів. Англо-французьке суперництво в Індії. Методи колоніальної експансії. Форми колоніальної експлуатації Індії.

Тема 12. Індія наприкінці XVIII – середині XIX ст. Англо-сикхські війни й анексія Пенджабу. Організація управління Індією. Британська адміністрація і місцеві князівства. Аграрна політика англійців. Колоніалізм і традиційні індійські структури. Антианглійське повстання 1857 – 1859 рр.: причини, початок, хід, основні центри боротьби, його наслідки. Британська політика в Індії після придушення повстання, реформи кінця 50-х – початку 60-х років.

Тема 13. Індія в 70-ті роки XIX ст. – на початку XX ст. Зміни в системі колоніальної експлуатації Індії в останній третині XIX ст. Особливості розвитку капіталізму. Індійський національний конгрес (ІНК). Зародження мусульманського общинного руху. Політика колоніальної адміністрації. Розпалення індо-мусульманської ворожнечі. Індія у роки Першої світової війни.

Тема 14. Афганістан в XVII – на початку XX ст. Особливості історичного розвитку Афганістану. Англійська агресія. Боротьба народів Афганістану проти англійських загарбників. Афганістан у роки Першої світової війни.

Тема 15. Іран у XVII – середині XIX ст. Держава Сефевідів на початку Нового часу: особливості соціально-економічного і політичного розвитку. Аграрні відносини, роль кочового господарства. Міста і ремесло. Караванна торгівля. Державний устрій. Роль ісламу і духовенства. Причини занепаду держави Сефевідів. Завоювання Ірану афганцями. Прихід до влади Надіра, його зовнішня політика. Розпад держави Надір-шаха. Боротьба за владу і утвердження на іранському престолі династії Каджарів. Міжнародне становище Ірану наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Проникнення іноземного капіталу в Іран і його наслідки. Реформи мірзи Тагі-хана (Амір Незама).

Тема 16. Іран у другій половині XIX – на початку XX ст. Англо-іранська війна 1856 – 1857 рр. і Паризький мир. Реформаторська діяльність мірзи Хусейн-хана (1870 – 1880 рр.). Перетворення Ірану у напівколонію. Особливості розвитку капіталізму. Початок іранської революції 1905 – 1911 рр. та її періодизація. Інтервенція Англії і Росії і поразка революції. Іран у роки Першої світової війни.

Тема 17. Османська імперія у XVII – середині XIX ст. Османська імперія на початку Нового часу, її територія і населення. Політичний лад, аграрні і національні відносини, роль ісламу. Розклад військово-ленної системи, зростання приватновласницького землеволодіння. Економічне становище міст. Зовнішня політика. Загарбницькі війни Туреччини у Центральній і Східній Європі. Міжнародне становище Туреччини у XVIII ст. Посилення впливу Англії і Франції. Виникнення “східного питання”. Внутрішньополітична криза в Османській імперії наприкінці XVIII ст., її причини і проявлення. Реформи Селіма III (“нова система”), їхня суть та причини невдач. Активізація колоніальної політики західних держав і Османська імперія. Реформи Махмуда II. Посилення національно-визвольного руху пригноблених народів. Танзімат. Загострення “східного питання” в середині XIX ст.

Тема 18. Туреччина в 70-ті роки XIX – на початку XX ст. Політична ситуація у 70-ті рр. XIX ст. Товариство “нових османів” і початок ліберально-конституційного руху. Конституція 1876 р. Поразка “нових османів”. Міжнародні ускладнення для султанського уряду. Абдул-Хамід II і режим “зулюму”. Економічне і політичне закабалення Туреччини західними державами. Управління оттоманського боргу. Перетворення Туреччини у напівколонію. Молодотурки та їхня програма. Османізм. Революція 1908 р. “Двовладдя”. Контрреволюційний заколот 1909 р. Прихід до влади молодотурок, їхня політична практика. Характер і особливості молодотурецької революції. Ускладнення міжнародного становища Туреччини, Тріполітанська і Балканські війни. Участь Туреччини у Першій світовій війні. Геноцид проти національних меншин. Крах внутрішньої і зовнішньої політики молодотурок.

Тема 19. Тропічна і Південна Африка у XVII – середині XIX ст. Державні утворення і суспільний лад народів Тропічної і Південної Африки. Вплив работоргівлі і колоніальних війн на становище африканських держав і народів. Проникнення європейських мандрівників і місіонерів во внутрішні райони африканського континенту. Початок колоніального розподілу Африки. Утворення держави Ліберія. Ефіопія (Абіссінія): особливості історичного розвитку. Християнство в Ефіопії.

Початок європейської колонізації Південної Африки. Бури. Англійська експансія на Півдні Африки. “Великий трек” і заснування бурських республік. Антиколоніальна боротьба африканських народів.

Тема 20. Країни Тропічної і Південної Африки наприкінці XIX – на початку XX ст. Колоніальний розподіл Африки. Ефіопія: спроби зміцнення абсолютистської влади у другій половині XIX ст. Ситуація на Півдні Африки наприкінці XIX ст. Компанія “Де Бірс” і Британська південноафриканська компанія. Політика Сесіла Родса. Германська експансія на Півдні Африки. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр. та її наслідки. Антиколоніальна боротьба народів Південної Африки на початку XX ст. Утворення Південно-Африканського Союзу, його становлення як расистської держави. Діяльність неєвропейських політичних організацій на Півдні Африки. Загальні проблеми Африки на рубежі XIX – XX ст.

Сучасна історія країн Азії, Африки та Латинської Америки

Тема 1. Перший період (1918 – 1945 рр.). Вивчаючи історію країн Азії, Африки та Латинської Америки після Першої світової війни, необхідно звернути увагу на те, що цей період, будучи логічним продовженням попереднього, все-таки має свої характерні риси. Виділимо найбільш істотні з них: а) у більшості країн спостерігається посилення економічного розвитку й ріст промисловості; б) національно-визвольний рух стає масовим, створюючи необхідні передумови для розпаду колоніальної системи й виникнення молодих незалежних держав; в) практично у всіх країнах різко посилюється ідейно-політична боротьба з питань їхнього подальшого розвитку, у результаті чого відбувається небачена до цього поляризація суспільства й політичних сил; г) у перші післявоєнні роки великою популярністю й впливом користуються течії,

що представляють різні напрямки лівого соціально-політичного радикалізму, які орієнтуються переважно на соціалістичні моделі розвитку (від фабіанства до комунізму); із другої половини 20-х і в 30-ті роки провідні позиції в політичному житті деяких країн афро-азійського та особливо латиноамериканського регіону займає правий соціально-політичний радикалізм, що спирається на підтримку родинних течій та режимів Західної Європи; д) політика провідних держав Заходу відносно країн Азії, Африки та Латинської Америки була вкрай суперечливою й тому її не можна оцінювати однозначно негативно або позитивно; оцінки повинні даватися в кожному конкретному випадку з урахуванням усього комплексу чинників які їх визначають. Виходячи з вищесказаного, при аналізі соціально-економічного й політичного розвитку кожної окремо взятої країни варто уникати оцінок з погляду європейської системи цінностей, узагальнюючи явища, схожі лише на перший погляд, відмовитися від категоричних суджень і висновків, політичних або в вузькопартійних пристрастей, некоректних аналогій. Всі визначення й висновки повинні виходити з аналізу характерних особливостей і специфічних рис розвитку кожної окремої країни й у кожному конкретному випадку. У противному разі неминучі всілякі деформації.

З величезної кількості країн Азії, Африки та Латинської Америки важливо виділити ті з них, розвиток яких є актуальним не тільки з політичної, а й з науково-пізнавальної точки зору.

Японія. Економічний розвиток Японії в 20-30-ті рр. ХХ ст. Внутрішньополітична боротьба. Ріст сил праворадикального соціально-політичного радикалізму й тоталітаризму, їхня диференціація. Особливості зовнішньої політики й характерні риси зовнішньополітичної доктрини. Війна на Тихому океані, поразка Японії.

Китай: Основні тенденції економічного розвитку Китаю після Першої світової війни. Політика західних держав у Китаї. Співвідношення політичних сил у китайському суспільстві в першій половині 20-х рр. Гоміндан і КПК. Революція 1925 – 1927р. у Китаї, її характер і особливості. Громадянська війна в Китаї 1927 – 1936р., її особливості й характерні риси.

Японська агресія в Китаї, ставлення до неї різних політичних сил, рухів і партій. Реформи й перетворення в районах, контрольованих КПК (1931 – 1945 рр.).

В'єтнам: Французька колоніальна політика у В'єтнамі, її відмінності від колоніальної політики інших держав. Ріст сил національного визволення, їхня характеристика. Особливості виникнення й розвитку ліворадикального й комуністичного руху у В'єтнамі, його зв'язки з ФКП і Комінтерном. Характерні риси й специфічні особливості в'єтнамського національно-визвольного руху в 30-ті рр. ХХ ст. Японська окупація В'єтнаму, антияпонський визвольний рух, його характерні риси й особливості. Серпнева революція 1945 р. у В'єтнамі.

Індонезія: Специфіка розвитку індонезійського суспільства в колоніальну епоху, характерні риси голландської колоніальної політики в Індонезії. Національно-визвольний рух у 20-30-ті рр. ХХ ст., ідейно-політична боротьба в таборі борців за незалежність. Японська окупація Індонезії, антияпонський рух, його риси. Серпнева революція 1945 р. в Індонезії, її характер і результати.

Індія: Специфічність розвитку Британської Індії в цілому та окремих її районів зокрема. Характерні риси британської колоніальної політики в провінціях. Процес формування загальноіндійського національно-визвольного руху; його розвиток і характерні риси на різних етапах і в різних регіонах. Боротьба течій в індійському визвольному русі. Індійський національний конгрес, його програма й тактика. М. К. Ганді й гандизм. Лівий і правий соціально-політичний радикалізм в Індії, лівий і правий релігійно-общинний радикалізм і фундаменталізм. Політичні портрети видатних діячів індійського національно-визвольного руху, філософів, релігійних мислителів і діячів культури (М. К. Ганді, Дж. Неру, С. Радхакрішнан, А. Гхош, Р. Тагор та ін.).

Іран: Специфіка соціально-економічного й політичного розвитку Ірану в цілому та окремих його районів у 20-40-ті рр. ХХ ст. Внутрішньополітична боротьба в Ірані у 20-30-ті рр. і роль у ній різних політичних, релігійних і етнополітичних чинників. Політика Англії та інших провідних світових держав стосовно Ірану. Іран у роки Другої світової війни.

Близький Схід: Особливості розвитку близькосхідних країн у 20-30-ті рр. ХХ ст. Нові форми колоніальної політики в арабських країнах, специфіка мандатної системи. Характерні риси арабського національно-визвольного руху. Єврейський національно-визвольний рух та ідейно-політична боротьба в Палестині. Близький Схід у роки Другої світової війни.

Туреччина: Військова поразка Османської імперії та окупація частини турецької території військами Антанти. Боротьба турецького народу з іноземною інтервенцією. Кемаль Атаюрк. Проголошення республіки. Підсумки національно-визвольного руху в Туреччині, характер кемалістської революції. Реформи й перетворення в Турецькій республіці, політика етатизму. Внутрішньополітична боротьба, національна політика. Зовнішня політика Туреччини; турецький нейтралітет у роки Другої світової війни, його характер.

Африка: Результати переділу Африки після Першої світової війни. Місце Африки у світовому господарстві, посилення її експлуатації. Традиційні африканські інститути в 20-30-ті роки ХХ ст. Характерні риси двох основних систем колоніального панування – прямого й непрямого. Нові форми й методи визвольної боротьби, її специфіка в різних регіонах і країнах. Специфіка розвитку Південно-Африканського Союзу. Країни Африки в роки Другої світової війни.

Латинська Америка: Вплив Першої світової війни на економічний і політичний розвиток країн Латинської Америки, посилення позицій США, англо-американське суперництво за панування в Латинській Америці. Ліворадикальні й праворадикальні рухи. Особливості тактики Народного фронту в латиноамериканських країнах. Політична боротьба в Мексиці у 20-30-ті рр. ХХ ст., внутрішня й зовнішня політика урядів Карранси, Обрегона, Кальєса та Карденаса. Спроби реформування мексиканського суспільства. Рух за Народний фронт. Ідейно-політична боротьба в Аргентині у 20-30-ті рр. ХХ ст., ліворадикальні й праворадикальні рухи. Соціально-економічний розвиток Бразилії у 20-30-ті рр. ХХ ст., внутрішньополітична боротьба, повстання в Сан-Паулу й похід "колоні Престеса", революція 1930 р., її характер, внутрішня й зовнішня політика уряду Варгаса, "нова держава Варгаса" та її характер. Економічний та політичний розвиток Чилі в 20-30-ті рр. ХХ ст., внутрішня й зовнішня політика урядів Алессандри, диктатура Ібаньєса та її характер, утворення Народного фронту та його діяльність. Країни Латинської Америки в роки Другої світової війни.

Тема 2. Другий період (1945 – 2009 рр.). Приступаючи до вивчення історії країн Азії, Африки та Латинської Америки після Другої світової війни, необхідно дати стислу характеристику цього найважливішого періоду розвитку переважної більшості країн світу. Вона зводиться до наступного: 1) під час Другої світової війни правому соціально-політичному радикалізму й тоталітаризму був завданий нищівний удар, після якого він так і не зміг оговтатися; 2) після війни посилювалися ліворадикальні рухи, що утворили в ряді країн Азії, Африки та Латинської Америки різні моделі лівототалітарних режимів, що спиралися на егалітаристські настрої й менталітет значної частини населення цих країн, і отримували підтримку від СРСР і його союзників; 3) різко активізувалися релігійно-общинні й фундаменталістські рухи різної спрямованості, що розробили свої моделі державного устрою; 4) практично всі країни Азії та Африки отримали політичну незалежність; 5) головною проблемою, що стояла перед молодими державами після звільнення їх від гніту колоніалізму, був вибір моделей розвитку, з якими пов'язувалося вирішення їхніх проблем; 6) колишні метрополії стали проводити політику неокolonіалізму, намагаючись зберегти колишні колонії в орбіті свого впливу; 7) збільшився розрив між бідними та багатими країнами; 8) деякі колись відсталі країни зуміли домогтися колосальних успіхів у своєму розвитку (т.зв. «економічне диво»). Виходячи з вищесказаного, визначимо найбільш важливі проблеми в історії кожної з виділених нами країн Азії, Африки та Латинської Америки.

Японія: Американський окупаційний режим у Японії. Післявоєнні реформи й перетворення. Причини швидкого економічного росту Японії. Внутрішньополітична боротьба. Зовнішня політика.

Китай: Громадянська війна 1946 – 1949 рр. і утворення КНР. Соціально-економічні й політичні перетворення в Китаї у 1949 – 1958 рр. «Великий стрибок» і «народні комуни», загострення внутрішньополітичної боротьби в КНР наприкінці 50-х у першій половині 60-х рр. Внутрішня й зовнішня політика КНР під час «культурної революції». Політична боротьба в Китаї у другій половині 70-х рр. Курс на реформи. Реформи й перетворення в Китаї у 80-90-ті рр. Сучасний Китай.

В'єтнам: Утворення ДРВ і війна французьких колонізаторів проти ДРВ. Реформи й перетворення в ДРВ, розкол В'єтнаму. Американська агресія у В'єтнамі. Паризькі мирні угоди

щодо В'єтнаму, утворення СРВ. Економічний і політичний розвиток СРВ у другій половині 70-х-80-ті рр. Реформи й перетворення у В'єтнамі в 90-ті роки. Сучасний В'єтнам.

Індія: Боротьба народів Індії проти колоніального режиму після Другої світової війни. План Маунтбеттена й розділ Індії. Внутрішня й зовнішня політика Дж. Неру (1947 – 1964рр.). Політична боротьба в Індії у другій половині 60-х і в 70-ті рр. Внутрішня й зовнішня політика урядів І. Ганді. Утворення блоку Джаната парті та його прихід до влади. Внутрішньополітичний курс урядів І. Ганді та Р. Ганді. Внутрішня й зовнішня політика уряду Н. Рао. Уряд Н. Рао та А.Б. Ваджаї. Сучасна Індія.

Іран: Економічний і політичний розвиток Ірану після Другої світової війни. Уряд Національного фронту. Переворот 1953 р. і його сутність. Реформи й перетворення 50-70-х рр., їхня сутність і результати. Ісламська революція 1978 – 1979 р. і її сутність. Внутрішня й зовнішня політика Ісламської республіки Іран у 80-90-ті рр. Сучасний Іран.

Афганістан: Соціально-економічна структура Афганістану після Другої світової війни. Збереження архаїчних форм суспільних відносин. Переворот 1973 р. і проголошення республіки. Внутрішня й зовнішня політика уряду М. Дауда. Переворот 1978 р. Прихід до влади Народно-демократичної партії Афганістану. Внутрішня й зовнішня політика урядів Н. М. Таракі та Х. Аміна. Введення радянських військ до Афганістану. Громадянська війна в Афганістані. Політика уряду М. Наджибулли. Вивід радянських військ із Афганістану. Внутрішня й зовнішня політика уряду Б. Раббані. Новий виток громадянської війни в Афганістані. Прихід до влади руху «Талібан», його політика. Введення американських військ до Афганістану. Уряд М. Карзая. Сучасний Афганістан.

Близький Схід: Близькосхідні країни після Другої світової війни. Основні тенденції їхнього розвитку. Поєднання сучасних і традиційних укладів і боротьба між ними. Релігійний чинник. Боротьба за незалежність. Утворення держави Ізраїль. Палестинська проблема. Арабо-ізраїльські війни. Позиції великих держав у близькосхідному питанні. Утворення Палестинської автономії. Внутрішня й зовнішня політика Я. Арафата та М. Аббаса. Сучасне становище на Близькому Сході.

Туреччина: Економічний і політичний розвиток Туреччини після Другої світової війни. Поширення на Туреччину «доктрини Трумена» і «плану Маршалла». Внутрішня й зовнішня політика Туреччини у 50-80-ті рр. ХХ ст. Внутрішньополітична боротьба в Туреччині у 80-ті рр. Правий і лівий соціально-політичний радикалізм. Національне питання. Соціально-економічний і політичний розвиток Туреччини у 90-ті рр. ХХ ст. Внутрішньополітична боротьба. Курдська проблема та шляхи її врегулювання. Зовнішня політика Туреччини. Сучасна Туреччина. Африканські країни: Африканські країни після Другої світової війни. Визвольний рух. Характер і методи боротьби. Тактика колоніальних держав. Економічний і політичний розвиток країн Магрибу. Національно-визвольний рух. Завоювання політичної незалежності. Боротьба з питання про вибір шляху розвитку. Внутрішня й зовнішня політика. Розпад колоніальних імперій. Звільнення африканського континенту. Економічні, політичні, соціальні та етнічні проблеми африканських країн після проголошення незалежності. Взаємини з колишніми метрополіями. Специфічні риси розвитку країн Африки. Поява режимів ліворадикальної соціально-політичної орієнтації, їхній розвиток, успіхи, труднощі, причини невдач. Нестабільність політичних режимів в африканських країнах. Причини численних державних переворотів. Роль армії. Панафриканізм і проблема єдності Африки. Організація африканської єдності й міждержавні політичні союзи. Південно-Африканська республіка, її економічний і політичний розвиток у 50-80-і роки ХХ ст. Опір режиму апартеїду. Демонтаж системи апартеїду. Внутрішня й зовнішня політика Н. Манделі та Т. Мбекі. Сучасне становище на африканському континенті.

Країни Латинської Америки: Країни Латинської Америки після Другої світової війни. Політика США в Латинській Америці. Договір «Про міжамериканську оборону». Активізація правого соціально-політичного радикалізму. Диктаторські режими. Внутрішньополітична боротьба. Ліворадикальні рухи й течії. Революції у Гватемалі й Болівії, їхній характер і значення. Скиннення диктаторських режимів у Венесуелі, Колумбії, Перу. Кубинська революція, її вплив на Латинську Америку. Партизанський рух. Ідейно-політична боротьба в ліворадикальному таборі. Основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку країн Латинської Америки у 50-80-ті роки. Проблема інтеграції в Латинській Америці. Характер військових режимів. Праві політичні угруповання й партії, їхня генеза. Християнсько-демократичні рухи. Створення та

діяльність уряду «Народної єдності» у Чилі. Переворот 1973 р. Внутрішня й зовнішня політика А. Піночета. Загострення кризових явищ у країнах Латинської Америки наприкінці 80-х рр. Проблема зовнішньої заборгованості. Визвольна війна в Нікарагуа, Сальвадорі, Гренаді, Гаїті. Втручання США. Партизанський рух. Нові тенденції в розвитку економіки країн Латинської Америки у 90-ті рр. Основні тенденції внутрішньополітичного розвитку. Зовнішня політика. Сучасне становище в Латинській Америці. Сучасне економічне й політичне становище в Аргентині, Мексиці, Бразилії, Уругваї, Перу, Чилі.

Історія західних і південних слов'ян: з середини ХІХ ст. до сучасності

Тема 1. Зарубіжні слов'янські народи у період переходу до модернізації Європи.

Слов'янські народи у складі Австро-Угорщини. Чехи. Національно-визвольний рух. Австрославизм. Особливості економічного розвитку, перехід до корпоративного капіталізму. Становище у період Першої світової війни. Празький національний комітет та Чехословацька національна рада в Парижі.

Словенські землі. Політичне і економічне становище у складі Цислейтанії. Специфіка національно-визвольного руху. Національна програма словенців на заключному етапі Першої світової війни.

Боснія і Герцоговина. Окупація Боснії і Герцоговини австрійськими військами. Особливості її статусу в складі Австрійської імперії. Анексія 1908 р., проведення реформ.

Словаччина. Політичне та економічне становище в складі Транслейтанії. Національно-визвольний рух, словацько-чеські зв'язки. Словаччина в роки Першої світової війни. Зародження ідеї створення спільної з чехами держави.

Хорватські землі. Хорватська бановина під час революції 1848 р. Хорватсько-угорська угода. Обмежена автономія у складі Трансильванії. Політичний та економічний розвиток. Зародження ідеї панхорватизму. Хорватські землі на заключному етапі Першої світової війни.

Галичина і Ладомерія у складі Цислейтанії. Особливості національно-визвольного руху поляків і українців. Польські і українські політичні партії. Економічне становище. Польські організації у краї напередодні та на початку Першої світової війни.

Польські землі у складі Росії. Реформи в Росії та їх вплив на Королівство Польське. Розвиток промисловості. Невирішеність аграрного питання. Повстання 1863 р. та його наслідки. Ліквідація залишків автономії Королівства Польського, посилення русифікації. Революція 1905 р. та польські політичні партії. Перша світова війна, політика воюючих сторін щодо польського питання.

Польські землі у складі Німецької імперії. Особливості політичного і економічного становища. Здійснення політики “понімечення”. Боротьба пруських і польських поміщиків за володіння землею. Причини обмеженого характеру польського національного руху в Німеччині на початку ХХ ст.

Болгарія. Створення Болгарського князівства. Приєднання Східної Румелії. Політичний та економічний розвиток у 1878 – 1908 рр. Проголошення Болгарського царства. Наслідки Балканських війн для Болгарії. Участь Болгарії у Першій світовій війні.

Сербія. Сербське князівство у складі Туреччини. Отримання повної незалежності. Проголошення королівства. Політична боротьба в Сербії в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст. Залежність Сербії від Австро-Угорщини. Державний переворот 1903 р. – зміна політичного курсу держави. Участь Сербії в Балканських війнах, приєднання Вардарської Македонії. Боротьба Сербії проти агресорів у 1914 – 1915 рр. Тимчасова її окупація австрійськими, німецькими та болгарськими військами.

Чорногорія. Виникнення Чорногорського князівства у складі Туреччини. Роль митрополитів у становленні державності. Отримання повної незалежності, розширення території. Політичний і економічний розвиток на початку ХХ ст. Участь у Балканських війнах. Участь у Першій світовій війні, втрата незалежної держави.

Тема 2. Зарубіжні слов'янські країни у період між світовими війнами (1918 – 1939 рр.) Зміна геополітичної ситуації в Європі після Першої світової війни. Розпад європейських імперій (Австро-Угорщини, Німеччини, Росії, Туреччини). Поява нових незалежних держав. Боротьба між

автократією і демократією в зарубіжних слов'янських державах. Мала Антанта, Балканська Антанта.

Чехословацька республіка (1918 – 1939 рр.). Виникнення Чехословацької республіки. Встановлення кордонів, створення єдиного народногосподарського комплексу. Вирішення національного питання (статус словаків, німців, закарпатських українців). Конституція 1920 р. Становлення парламентської демократії, механізми її реалізації. Економічний розвиток республіки у 20-30-х роках. Боротьба словаків і німців за автономію. Чехословацьчина у системі міжнародних відносин. Окупація Німеччиною Судетської області. Проголошення автономії Словацьчини. Друга республіка в Чехословацьчині, причини її падіння.

Польська республіка (1918 – 1939 рр.). Проголошення Польської республіки. Вирішення питання про її кордони. Польсько-російська війна. Становлення державності, прийняття конституції, політична структура суспільства, політична боротьба в першій половині 20-х років ХХ ст., національне питання. Створення єдиного народно-господарського комплексу, розвиток економіки в 20-х роках. Польська республіка в системі міжнародних відносин в 20-х роках. Державний переворот 1926 р., встановлення “Санаційного режиму”, його характерні риси. Конфлікт опозиції з режимом. Посилення авторитаризму в 30-х роках. Польща між Заходом і Сходом. Участь Польщі у міжнародних конфліктах в Європі. Втрата Польщею незалежності.

Королівство сербів-хорватів-словенців (КСХС) – Югославське королівство (1918 – 1941 рр.). Створення Королівства сербів, хорватів і словенців. Труднощі при створенні єдиного народно-господарського комплексу. Гострі міжнаціональні протиріччя. КСХС у системі міжнародних відносин у 20-х роках ХХ ст. Державний переворот 1929 р. та його наслідки. Політичне і економічне становище Королівства в 30-х роках. Створення Хорватської бановини у складі Югославського королівства. Ліквідація незалежності Югославії в результаті агресії Німеччини та Італії.

Болгарія в 1918 – 1941 рр. Участь Болгарії у Першій світовій війні та її наслідки для країни. Уряд БЗНС та спроби проведення реформ. Державний переворот 1923 р. Загострення класового протистояння в середині 20-х років. Політичне і економічне становище країни в 30-х роках ХХ ст. Встановлення монархічної диктатури Бориса III. Втягування Болгарії у Другу світову війну на боці блоку фашистських держав.

Тема 3. Польща, Чехословацьчина, Болгарія, Югославія за часів тоталітаризму та демократичних революцій. Виникнення двополярного світу після Другої світової війни. “Холодна війна”. Режим “народної” демократії в країнах Центрально-Східної Європи. Роль Інформбюро комуністичних та робітничих партій у встановленні тоталітарних режимів в цих країнах. Загальні риси лівототалітарних режимів. Створення Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), спроби соціалістичної економічної інтеграції. Варшавський договір та його роль у військово-політичній системі соціалістичних країн. Особливості антитоталітарних рухів у країнах Центрально-Східної Європи. Демократичні революції кінця 80 – початку 90-х років ХХ ст. Розпад соціалістичної системи. Основні тенденції переходу країн Центрально-Східної Європи до парламентської демократії і ринкових відносин. Розпад Югославії і наслідки для народів Балканського півострова. Євроінтеграція країн Центрально-Східної Європи.

Польська народна республіка. Особливості Руху Опору в польських землях під час Другої світової війни. Відновлення незалежності Польщі, вирішення питання про її кордони. особливості режиму “народної” демократії у ПНР. Встановлення тоталітарного режиму. Політичні репресії у 1947 – 1953 рр. Проведення соціалістичної індустріалізації та її наслідки для країни. Невдачі у здійсненні кооперування сільського господарства. Відносини католицької церкви і держави. Суспільно-політичний рух у 1968 р. Антитоталітарне повстання в прибалтійських містах у грудні 1970 р. Епоха Е. Герека, провал спроб проведення економічних реформ. Формування правозахисних організацій. Політична і економічна криза на початку 80-х років. Створення незалежних профспілок “Солідарності”. Введення військового стану та його наслідки для ПНР. Невдалі спроби нормалізації політичного та економічного становища у 80-х роках ХХ ст. Проведення “круглого столу”. Перші вільні парламентські вибори.

Демонтаж тоталітарної системи. “Шокова терапія” Бальцеровича. перехід до парламентської демократії. Здійснення приватизації, перехід до ринкових відносин.

Євроінтеграція Польської республіки. Сучасне політичне і економічне становище. Польсько-українські відносини.

Чехословаччина у 1945 – 1992 роках. Значення Словацького національного повстання 1944 р. у відродженні спільної держави чехів і словаків. Роль Національного фронту чехів і словаків у проведенні політичних та економічних реформ у перші післявоєнні роки. Державний переворот у лютому 1948 р. Встановлення комуністичної диктатури. Перехід до запровадження “радянської моделі соціалізму”. Політичні репресії 1948 – 1954 рр. Особливості соціалістичної індустріалізації і кооперування сільського господарства. Конституція 1960 р. у ЧССР. Назрівання політичної і економічної кризи у другій половині 60-х років ХХ ст.

“Празька весна” 1968 р., причини поразки демократичних сил. Період так званої “нормалізації” у Чехословаччині. Хартія 77. Назрівання нової політичної кризи у 80-х роках.

“Оксамитова революція” 1989 р. Демонтаж тоталітарної системи у 1990 році, перехід до парламентської демократії та ринкових економічних відносин. Мирне розлучення Чехії і Словаччини.

Болгарія в 1944 – 1989 рр. Державний переворот 9 вересня 1944 р. Болгарія в період режиму “народної демократії”. Встановлення комуністичної диктатури. Запровадження “радянської моделі” соціалізму. Болгарія у період 35-річного правління Т. Живкова.

Федеративна Югославія у 1945 – 1991 роках. Національно-визвольна війна на теренах Югославії під час Другої світової війни. Проголошення ФНРЮ. Встановлення комуністичної диктатури, перехід до будівництва основ соціалізму. Конфлікт Тіто – Сталіна та його наслідки. Визначення “югославського шляху” соціалізму. Конституції 1963 р. та 1974 р., спроби побудувати “країну самосправного соціалізму”. СФРЮ в системі міжнародних відносин. Політична і економічна криза 80-х років ХХ ст. у СФРЮ.

Перехід до багатопартійної системи. Перемога в республіках на виборах 1990 р. блоків національних партій. парад суверенізації республік. Проблема сербської меншини в Хорватії, Боснії і Герцоговині. Спроби здійснення великосербської політики урядом С. Мілошевича. Початок громадянської війни в Хорватії. Роль ЮНА. Участь ООН у врегулюванні збройного конфлікту. Проголошення незалежності Македонії, суверенітету Босни і Герцоговини (без згоди сербського населення) Словенією і Хорватією. Декларації Ради Міністрів ЄС “Про Югославію” та “Про критерії визнання нових держав у Східній Європі і СРСР”.

Тема 4. Історія сучасних слов'янських держав Центрально-Східної Європи.

Чеська республіка в 1993 – 2012 рр. Територія, населення, економічний потенціал. Роль президента В. Гавела у здійсненні демократичних реформ. Функціонування політичної системи. Реституція. Завершення приватизації. Залучення іноземних інвестицій для господарської модернізації. Економічні реформи в сільському господарстві. Участь Чеської республіки у Вишеградській організації. Курс на євроінтеграцію. Вступ до НАТО. Прийняття до Євросоюзу та його вплив на політичне і економічне життя країни. Чесько-українські відносини.

Словацька республіка в 1993 – 2012 рр. Становлення політичних партій. Боротьба за визначення курсу політичного та економічного розвитку. особливості приватизації у Словаччині. Участь у діяльності Вишеградської четвірки. Національне питання. Роль коаліційних урядів М. Дзюринди в переході до ринкової економіки та просуванні Словаччини до євроінтеграції. Вступ Словаччини до НАТО та ЄС. Сучасне політичне і економічне становище.

Словенська республіка в 1991 – 2012 рр. Кроки Словенії на шляху до проголошення незалежності. “Дев'ятиденна війна”. Вихід із СФРЮ, прийняття Конституції Словенської республіки. Перехід до парламентської демократії в умовах багатопартійної системи. Особливості реформування економіки, її орієнтація на співробітництво з країнами ЄС. Врегулювання спірних питань з Хорватією та Італією. Вступ до НАТО та ЄС.

Хорватська республіка в 1991 – 2012 рр. Референдум про вихід із СФРЮ у травні 1991 р. (без участі сербського населення). Створення Сербських автономних областей. Міжетнічний конфлікт. Етнічні чистки хорватських властей у Західній Славонії. Проголошення незалежності Хорватії у червні 1991 р. Бойові дії між частинами ЮНА та хорватськими військовими формуваннями. Рішення САО Країни про вихід із Хорватії. Проголошення повної незалежності Хорватії у жовтні 1991 р. Об'єднання САО в Республіку Сербська Країна. Припинення бойових дій. Введення миротворчих сил ООН. Авторитарний режим президента Ф. Туджмана. Захоплення

контрольованих сербами територій хорватськими військами у травні та серпні 1995 р. Відновлення територіальної цілості Хорватської республіки. Економічні реформи у другій половині 90-х років та на початку XXI століття. Президентство С. Месича, перехід до парламентської демократії. Курс на євроінтеграцію.

Босна і Герцоговина в 1991 – 2012 рр. Багатонаціональний склад населення. Загострення міжетнічних і конфесійних протиріччя на початку 90-х років. Прийняття Скупщиною Босни і Герцоговини (без участі сербів) меморандуму про суверенітет Босни і Герцоговини у жовтні 1991 р. Плебісцит серед сербського населення в листопаді 1991 р. за збереження Югославської федерації. Діяльність “міжнародної конференції по колишній Югославії”. Референдум з приводу проголошення незалежності Босни і Герцоговини у березні 1992 р. Визнання незалежності Босни і Герцоговини країнами ЄС та США. Проголошення Республіки Сербської Босни і Герцоговиною у квітні 1992 р. Вивід ЮНА із Босни і Герцоговини. Формування армії РС Босни і Герцоговини. Трьохрічна громадянська війна “етнічні чистки”. Створення мусульmano-хорватської федерації у березні 1994 р. Військова операція “Звільнена сила” проти військ РС Босни і Герцоговини. Дейтонські угоди. Створення конфедерації Республіка Босни і Герцоговини. Перебування миротворчого контингенту в Республіці Босна і Герцоговина. Відбудова країни. Гаазький трибунал з покарання військових злочинців громадянської війни в Босні та Герцоговині.

Болгарія в 1990 – 2012 рр. Перехід до багатопартійної системи. Крах тоталітарної системи. Боротьба між Болгарською соціалістичною партією (БСП) і Союзом демократичних сил (СДС) за подальші шляхи розвитку Болгарії. Економічна криза середини 90-х років. Створення валютної ради під егідою МВФ. Уряд Сімеона ІІ. Труднощі на шляху економічної стабілізації. Курс на євроінтеграцію. Вступ Болгарії до НАТО та ЄС. Сучасне політичне і економічне становище.

Македонія в 1991 – 2012 рр. Референдум про проголошення незалежності Республіки Македонія у вересні 1991 р. Проголошення Декларації про державний суверенітет Македонської республіки. Блокування визнання незалежної Македонії з боку Греції. Вирішення питання про назву країни та її символіку. Розвиток відносин із Сербією. Розміщення миротворчого контингенту ООН. Врегулювання відносин з Болгарією. Проблема албанської національної меншості в Республіці Македонія, збройний конфлікт та його вирішення. Труднощі переходу економіки до ринкових відносин. Республіка Македонія в системі сучасних міжнародних відносин.

Союзна Республіка Югославії (Сербії та Чорногорії) в 1992 – 2012 рр. Проголошення Союзної Республіки Югославії у складі Сербії і Чорногорії. Санкції ООН проти СРЮ в 1992 – 1993 рр. Спроби модернізації економіки Сербії і Чорногорії. Перемога опозиції на місцевих виборах у Белграді та деяких великих містах. Обрання М. Джукановича президентом Чорногорії – курс на радикальні реформи в цій частині союзної держави. Проблема Косово в Сербії. Збройне протистояння Визвольної армії Косово з сербською армією і поліцією. Економічні санкції проти СРЮ. 84-денна військова операція США і НАТО проти Сербії 1999 р. Договір у Куманово. Фактичне відторгнення Косово від Сербії. Економічна та політична криза в Сербії. Суперечності Чорногорії і Сербії. Поразка С. Мілошевича на виборах 2000 р. Перехід в Сербії від авторитарного режиму до парламентської демократії. Розпад СРЮ. Курс Сербської республіки та незалежної Чорногорії на європейську інтеграцію. Відношення керівництва Сербії та громадськості до проголошення незалежності Косово. Сербія і Чорногорія в системі міжнародних відносин.

Рекомендована література

Medium aevum. Середні віки / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. – Львів, 2010.

Бабур-наме. Записки Бабура. — Ташкент, 1958.

Бичурин Н.Я. (Иакинф). Собрание о народах, обитавших в Средней Азии в давние времена. В 3-х т., изд. 2-е. - М.;Л., 1950, 1953.

Васильев Л. С. История Востока: В 2 т. — М., 1992 (1998). Т. 1.

Васильев Л. С. История религий Востока. — М., 1998.

Васильев Л.С. Всеобщая история: в 6 т. – Т.2: Восток и Запад в средние века. – М., 2007.

Васильев Л.С. История Востока. – М., 1993. – Т.1.

- Васильев Л.С. Курс лекций по средневековому Востоку (Ближний, Средний, Дальний Восток и Юго-Восточная Азия). М., 1987.
- Гийасаддин Али. Дневник похода Тимура в Индию. — М., 1958.
- Д'ячков С.В., Лиман С.І, Сорочан С.Б. Історія Середніх віків. Навчально-методичний посібник. - Харків: ХНУ, 2006.
- Задворный В.Л. История римских пап. - М., 1995. - Т.1 (источники)
- Записки янычара. — М., 1978.
- Зарубежная литература Средних веков / Сост. Б.И. Пуришев. - 2-е изд. - М., 1975.
- Искусство властвовать / Ли Гоу. План обогащения государства. План усиления армии. План успокоения народа (XI в.). — М., 2001.
- История Византии. - Ч.1. Историки Византии. - М.: Директмедиа Пабблишинг, 2008.- 15385 с. (CD-ROM).
- История Древнего Востока / Под ред. В.И. Кузищина. 3-е изд. — М., 1999.
- История древнего мира / Под ред. И.М. Дьяконова, В.Д. Нероновой И.С. Свенцицкой. — М., 1982 . — Кн. 1.; М., 1983. — Кн. 2; М., 1989. — Кн. 3.
- История Древнего Рима /под ред. В.И. Кузищина. — М.: Высш. шк., 2000. — 383 С.
- История Древней Греции /под ред. В.И. Кузищина. — М.: Высш. шк., 2000. — 399 С
- История Европы. Т. I. Древняя Европа. - М.: Наука, 1988. — 704 С.
- История религии. В 2 т. Учебник. — М., 2002.
- История средних веков / Под ред. М.Л. Абрамсон, А.Я. Гуревича, Н.Ф. Колесницкого. - М., 1964
- История средних веков / Под ред. Н.Ф. Колесницкого. - М., 1986
- История Средних веков. Хрестоматия: Пособие для учителя. В 2-х частях / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. - 3-е изд., дораб. - М., 1988.
- История средних веков: в 2 т. Т.2 : учебник для вузов / Под ред. С.П. Карпова. — М. : Высшая школа, 1991 . — 400 с.
- История средних веков: В 2-х т. / Под общей ред. С.Д. Сказкина. - 2-е изд. - М.: Высшая школа, 1977. — Т.1
- История средних веков: В 2-х т. / Под ред. С.П. Карпова. Из. 5-е. - М.: МГУ, 2005. — Т.1
- История средних веков: Хрестоматия: В 2 ч. — М., 1974.
- История средних веков: Хрестоматия: В 2 ч. — М., 1988.
- История стран Азии и Африки в средние века. В 2-х ч. 3-е изд. — М., 1987.
- История стран зарубежного Востока в средние века. — М., 1957.
- История стран зарубежной Азии в средние века. — М., 1970.
- История, география и культура Англии = England: History, geography, culture: учебное пособие для факультетов романо-германской филологии вузов/Под общ.ред. В. С. Кузнецова . — М.: Вища школа, 1976 . — 261 с.
- Кадеев В.И. История древней Греции и Рима / В.И.Кдеев — Харьков: Колорит, 2006.- 326 С.
- Карева В.В. История средних веков. - М., 1999.
- Клавихо Руи Гонсалес де. Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура (1403–1406). — М., 1990.
- Книга деяний Ардашира, сына Папака. — М., 1987.
- Книга Марко Поло. — М., 1955.
- Книга шахской славы. В 2 т. — М., 1983-1989.
- Кодзики (Записки о деяниях древности): В 2 т. — М., 1994.
- Коран / Пер. с араб. И. Ю. Крачковского. — М., 1963.
- Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. — Київ, 2000.

- Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія Середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004.
- Литературные памятники Средневековья. – Екатеринбург, 2008. – Т.1-2.
- Никитин Афанасий. Хождение за три моря Афанасия Никитина. 1466-1472. – М.; Л., 1948.
- Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения: быт, нравы, идеалы. Хрестоматия / Сост., авт. статей, комм. и пер. О.Ф. Кудрявцев. – М., 1996.
- Памятники византийской литературы IV - IX вв. – М., 1968.
- Памятники византийской литературы IX - XIV вв. – М., 1968.
- Памятники средневековой латинской литературы IV - X вв. – М., 1970.
- Памятники средневековой латинской литературы X - XII вв. – М., 1972.
- Плано Карпини Дж. дель. История монгалов; Г. де Рубрук. Путешествие в восточные страны; Книга Марко Поло. — М., 1997.
- Повесть о доме Тайра: Эпос (XIII в.). – М., 1982.
- Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій. – К., 1997.
- Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Підручник. – К., 2002.
- Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2000.
- Сокровенное сказание монголов. — Улан-Удэ, 1990.
- Тесля А.А. История государства и права средневековой Англии VI – XII вв. Хрестоматия. – Хабаровск, 2006.
- Удальцов А.Д., Грацианский Н.П., Вайнштейн О.Л., Косминский Е.А., Подольский И.И. История Средних веков. – М., 1938. – Т.1.
- Хлевов А.А. Краткий курс истории Средних веков. – СПб., 2006.
- Хождение за три моря Афанасия Никитина. — Л., 1986.
- Хождение купца Федота Котова в Персию. – М., 1958.
- Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В.И. Корецкого. – М., 1961.
- Хрестоматия по всеобщей истории государства и права / Сост. В.Н. Садикова. – М.; Можайск, 1994.
- Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века. — М., 1998.
- Хрестоматия по истории Древнего Востока. – М., 1980. – Ч. 1-2.
- Хрестоматия по истории Древнего Востока. – М., 1997. – Ч. 1-2.
- Хрестоматия по истории Древнего Рима /под ред. В.И. Кузицина. – М.: Высш. шк., 1987. – 430 С
- Хрестоматия по истории Древнего Рима /под ред. С.Л. Утченко. – М.: Соцэргиз, 1962. – 675 С.
- Хрестоматия по истории Древней Греции /под ред. Д.П. Каллистова. – М.: Мисль, 1964. – 659 С.
- Хрестоматия по истории Китая в средние века (XV–XVII вв.). — М., 1960
- Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. Н.П. Грацианского и С.Д. Сказкина. – М., 1950-1953. – Т.1-2.
- Хрестоматия по истории средних веков / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961 - 1963. – Т.1-2.
- Хрестоматия по истории средних веков: В 2 т. – М., 1961-1963.
- Хрестоматия по истории халифата. — М., 1968.
- Альперович М. С., Слезкин Л. Ю. История Латинской Америки с древнейших времен до начала XX в. – М., 1991.
- Бердичевський Я. М., Ладиченко Т. В. Всесвітня історія XX ст.: Навчальний посібник. – Запоріжжя : Прем'єр , 2007. – 496 с.

- Бродський Р.М., Єнольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки: Період домонополістичного капіталізму (1642—1870).— К.: Вища школа, 1979.
- Бродський Р.М., Єнольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки: 1870—1917: Навчальний посібник.— Львів: Вища школа, 1986.
- Всесвітня історія : Навчальний посібник / Алексеев Ю. М., Вертегел А. Г., Казаков О. О. - К., 2006.
- Всеобщая история дипломатии. – М., 2009.
- Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945). – К: Слово, 2003. – 472 с.
- Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки: 1945 – 2002 роки. – К., 2004.
- Галкин И. С., Хвостова В. М. и др. Новая история. 1870 –1918. – М., 1973.
- Гренвилл Д. История XX века. Люди, события, факты. – М., 1999.
- Дэвис Н. История Европы. – М., 2005
- Європа раннього нового часу – М., 2006.
- Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945): Навчальний посібник для ВНЗ. – Вінниця: Фоліант, 2004. – 464с.
- Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2002). – Вінниця, 2003.
- История Африки в XIX – начале XX в. – М.: Наука, 1984.
- История стран Азии и Африки в новое время: В 2 ч.: Учебник. – М.: Изд-во МГУ, 1989 (Ч. 1), 1991 (Ч. 2).
- История дипломатии. В 5 т. – Т. 1-3. – М., 1959 – 1965.
- Історія західних і південних слов'ян (із давніх часів до XX ст.). – Київ, 2001.
- Історія західних і південних слов'ян. XX століття. – Харків, 1998.
- Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу / Уклад. Е. І. Баран. – Львів, 2002.
- История международных отношений: основные этапы от древности до наших дней: Ученое пособие / Под ред. Г. В. Каменского, О.А. Колобова, Э. Г. Соловьева. – М., 2007.
- Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 2007). Навч. посібник для самостійної роботи студентів. – К., 2008.
- Новая и новейшая история стран Европы и Америки / М. В. Пономарёв, С. Ю. Смирнов. – Ч. 1. – М., 2000.
- Новая и новейшая история стран Европы и Америки / Под. ред. А.С. Манькина. – М., 2004.
- Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Под. ред. Е. Е. Юровской. – М., 1998.
- Новая история стран Европы и Америки. Второй период / В. Н. Виноградов, М. Зверев, Т. М. Исламов и др. / Под ред. И. М. Кривогуза и Е. Е. Юровской. – М., 1998.
- Новая история стран Европы и Америки. Начало 1870-х годов – 1918 г.: Учебник для вузов / Под ред. И. В. Григорьевой. – М., 2001.
- Новейшая история стран Европы и Америки XX век: Учебник для вузов: в 2-х частях / Под ред. А. М. Родригеса и М. В. Пономарева. – М., 2003. – Ч. 1. 1900 – 1945 гг.
- Новая история стран Азии и Африки, XVI-XIX века: Учебник: В 3 ч. / Под ред. А.М. Родригеса.— М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004.
- Новейшая история стран Азии и Африки: В 3-х ч. – М., 2001.
- Нольфо Э. История международных отношений (1918 – 1999 гг.) / Под ред. М. М. Наринского. – М.: Логос, 2003. Т.1. – 592 с.
- Ревякин, А. В. История международных отношений в Новое время: Учебное пособие. – М., 2004.
- Розалиев Ю.Н. Новая и новейшая история стран Азии и Африки: [Учебное пособие для вузов по специальности «История»]. – М.: Высш. школа, 1987.
- Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: Пост середньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). – Київ: Либідь, 2007.
- Строганов А. И. Новейшая история стран Латинской Америки. – М., 1995.
- Строганов А. И. Латинская Америка в XX веке. – М., 2002.
- Тумаков А.И., Чижов А.П. Новейшая история стран Восточной Азии (1945 – 2000). – Харьков: Штрих, 2001.
- Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. – Т.1-3. – Москва, 2000-2002.
- Цыганков, П. Международные отношения. – М., 1996.

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та балканських країн. XX століття. – Київ, 2005.

Критерії оцінювання:

Перше питання вимагає встановлення хронологічної відповідності, повністю правильна відповідь оцінюється в 4 бали, неповна відповідь – 2 бали.

Виконання другого питання оцінюється в 12 балів, якщо надано три правильні відповіді, в 8 балів, якщо надано дві правильні відповіді, та у 4 бали, якщо надана тільки одна правильна відповідь.

Третє питання вимагає розгорнутої відповіді, повна відповідь оцінюється в діапазоні 42-21 балів (залежно від кількості помилок), неповна відповідь оцінюється в діапазоні 20-0 балів (залежно від кількості помилок).

Четверте питання вимагає розгорнутої відповіді, повна відповідь оцінюється в діапазоні 42-21 балів (залежно від кількості помилок), неповна відповідь оцінюється в діапазоні 20-0 балів (залежно від кількості помилок).

Загальна кількість балів за роботу – 100 балів.

Для підрахунку кінцевого результату вступних іспитів до отриманої оцінки за екзамен додається 100 балів.

Таблиця відповідності балів загальноуніверситетської системи оцінювання

0-109	«не зараховано»
110-200	«зараховано»

Голова Предметної комісії

проф. Духопельников В.М.